

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

**TÜRK-İŞ
ve
SİYASAL PARTİLERLE
İLİŞKİLER
(DÜNDEN YARINA)**

Yıldırım KOÇ
Genel Başkan Danışmanı

31.88
KOÇ
1997
1207

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜRK-İŞ
ve
SİYASAL PARTİLERLE
İLİŞKİLER
(DÜNDEN YARINA)

Yıldırım KOÇ
Genel Başkan Danışmanı

331.88

KOÇ

1997

1207

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜRK-İŞ
ve
SİYASAL PARTİLERLE
İLİŞKİLER
(DÜNDEN YARINA)

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi
Yıldırım KOÇ
Genel Başkan Danışma

Tarih:.....

Demirbaş No:.....

Tasnif No:..331.88

331.88

KOÇ

1997

1207

Giriş

(I) 1952-1960 Dönemi

(II) Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu

(III) Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)

(IV) 1963-1980 Dönemi

(V) 1980-1992 Dönemi

(VI) 1992-1997 Dönemi

TÜRK-İŞ
Bayındır Sokak 10
Kızılay - Ankara

Şubat 1997

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin en büyük bunalımını yaşamaktadır. Parlamento'da temsil edilen siyasal partiler, bu bunalımın ülkemizin ve halkımızın çıkarlarına uyan bir biçimde aşılması doğrultusunda bir program geliştirememekte, uygulama yapamamaktadır. Bu koşullarda yeni siyasal arayışlar gündeme gelmektedir. Son 4-5 yıllık dönemde TÜRK-İŞ içinde giderek yaygınlık kazanan bir tartışma, işçi sınıfının öncülüğünde ve tüm emekçi sınıf ve tabakaları kapsayacak bağımsız bir siyasal örgütlenmenin gereğidir. Bu durumda, TÜRK-İŞ'in siyasal partilerle ilişkisinin "dünden yarına" incelenmesi, bugünkü tartışmalara ışık tutacaktır.

(I) 1952-1960 Dönemi

1938 yılında Cemiyetler Kanunu ile getirilen "sınıf esasına dayalı" cemiyet kurma yasağının 1946 yılında kaldırılması sonrasında Türkiye'de sendikalar yeniden canlandı. Hükümet, sendikaların ve üst örgütlerinin faaliyetlerini, 1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun ile düzenledi. Bu Kanun'un 5. maddesi, sendikaların siyasal faaliyeti konusunda çok katı yasaklar getiriyordu:

"İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar."

Bu yasağın ihlali durumunda uygulanacak yaptırım da 7. maddede düzenlenmişti:

"5nci... maddelerdeki hükümlere aykırı hareket olunması... hallerinde, ...sendika, mahkeme kararıyla, üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılır."

"Sorgu yargıcı veya mahkeme, soruşturma ve yargılamanın her safhasında hükümden önce dahi bu gibi sendikaların faaliyetlerini menedebilir; Cumhuriyet Savcıları da mahkemeden ve yargıçtan men isteyebilirler..."

"Haklarında kapatılma hükmü verilen sendikaların yönetim kurulu üyeleriyle bu fiillere teşebbüs ve iştirak edenler, bir sene müddetle başka bir sendikaya üye olamazlar."

TÜRK-İŞ böyle bir ortamda 31 Temmuz 1952 tarihinde kuruldu. TÜRK-İŞ'i oluşturan örgütlerin yöneticileri, ülkedeki parti saflaşmalarının sendikacılık hareketi için yaratacağı sakıncalardan ürkererek, TÜRK-İŞ tüzüğüne ilginç bir yasaklama getirdiler; TÜRK-İŞ yöneticilerinin siyasal partilerde görev almasını yasakladılar. Tüzüğün 41. maddesi şöyleydi :

"TÜRK-İŞ kademelerinde vazife almış olan sendikacılar, siyasi parti seçimlerinde, dini ve ticari gayeler için, TÜRK-İŞ'teki ünvan ve salahiyetlerini kullanamazlar, aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve ünvanlarını propaganda vasıtası yapamazlar, Yaptıkları takdirde Konfederasyon'daki vazifelerinden müstafi sayılırlar."

Bu yıllardaki bazı siyasal gelişmeler, TÜRK-İŞ içinde siyasal faaliyet ve parti kurma tartışmalarını gündeme getirmiş olsa gerekir.

TÜRK-İŞ içinde siyasal parti tartışmalarına yol açmış olması gereken gelişmelerden biri, 1950 yılında Demokrat İşçi Partisi'nin kurulmasıdır. Demokrat İşçi Partisi'nin kurucuları arasında, Üzeyir Kuran ve başka işçiler de vardı .

2 Mayıs 1954 genel seçimleri öncesinde 10 sendika önderi tarafından "İşçi ve İşçi Dostu Milletvekillerini Destekleme Komitesi" hareketi oluşturuldu. Ancak sendikaların değil ama sendikacıların bu girişimi başarılı olamadan dağıldı .

Bu yıllarda TÜRK-İŞ içinde parti konusunun tartışıldığına ilişkin bazı ipuçları vardır. Ancak bu konular ön plana çıkmamıştır. Örneğin, İbrahim Denizcier, TÜRK-İŞ'in 1976 yılında toplanan 10. Genel Kurulunda yaptığı konuşmada şöyle diyordu :

"Ben 20 sene evvel bir kongrede inançlarımı söylemiştim. Benim sözüm, Kemal Türkler'i ("Sülker" olmalı, Y.K.) tanırırsınız, onun kitabında; 20 sene evvel ben, Türk işçisi hiçbir partiye değil, kendi partisini kurmalıdır, demiştim."

TÜRK-İŞ ve bağlı sendikaların yöneticilerinin bu dönemdeki genel eğilimi, ağırlıklı Demokrat Parti ve bir ölçüde de Cumhuriyet Halk Partisi ile bireysel ilişkiler geliştirmek, onların politikalarını etkilemeye ve bu siyasal partilerin listelerinden milletvekili seçilmeye çalışmaktır. İşçilerin çok büyük bir bölümü Demokrat Parti'yi tutuyordu. Demokrat Parti işçilerin desteğini alabilmek amacıyla yasalar aracılığıyla önemli haklar veriyordu. Ayrıca, sendikaların örgütlü bulunduğu kamu kesimi işyerlerindeki işçiler, Hükümetle ilişkiler aracılığıyla, ücret zamları da alabiliyorlardı. İşçilerin büyük bir bölümü ya tam mülksüzleşmemiş ve köyle bağları kopmamış yarı-işçilerdi, ya da ilk kuşak işçilerdi. Ayrıca, işçi sınıfının kanatlarını oluşturan işçilerle memurlar arasında da önemli sorunlar yaşıyordu. Bu koşullarda, bir işçi partisinin veya çalışanlar partisinden geniş işçi kitlesinin desteğini alabilmesi olanaklı değildi. Sosyalist nitelikli bir program benimseyen ve "işçi," "çalışan" veya "emekçi" kimliğini öne çıkaran siyasal örgütlenmeler işçiler tarafından benimsenmedi, desteklenmedi.

(II) Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu

Türkiye İşçi Partisi (TİP) 13 Şubat 1961 tarihinde, 1961 genel seçimlerine katılabilmek için parti kurulmasına izin verilen son günde, 11 sendikacı ve Kemal Türkler'in şöförü tarafından kuruldu. TÜRK-İŞ'e bağlı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde etkili olan sendikacıların bir bölümü, herhangi bir yetkili organ kararı olmaksızın ve bir parti programı bulunmaksızın, mevcut parti boşluğundan yararlanmak amacıyla bir siyasal parti oluşturdular. Bu dönemde Kurucu Meclis üyesi olan sendikacı Ömer Karahasan bu süreci şöyle anlatmaktadır:

"TİP'in en başta gelen özelliği, iktidara gelip geçmiş partilerin işçilere ve işçi meselelerine sırt çevirişinin sonucu olarak doğmuştur. Uzun yıllar sendikacılar, kendi aralarından bazılarının milletvekili olarak Meclis'e seçtirilmesini öteki partilerden istemiş, beklemiş ve bu yolda bir çok çabalar göstermişlerdir. Fakat büyük partiler sendikacıları bir kaç kişilik kontenjan tanımış, seçilen sendikacılar milletvekili sıfatını 'işçi' olarak değil, 'parti' milletvekili olarak kullanmışlardır. Zaten sendikacılar arasında seçilen milletvekillerinden çoğu ikinci bir seçimde aday gösterilmemiş veya kazanma şansı çok zayıf olan liste sonlarında gösterilip kazanamayınca tekrar sendikacılığa dönmemiş ve işadamları olarak hayatlarını devam ettirmeyi daha yararlı bulmuşlardır."

Parti kurulmadan önce İstanbul'da toplantılar yapıldı. Ancak Şubat 1961 başında TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Halil Tunç'un bir açıklamasında TÜRK-İŞ'in kurulacak partiyle bir bağının olmadığı belirtildi. Nuri Beşer ve Seyfi Demirsoy da, kuruculuk önerisini kabul etmediler. Ancak, buna karşın, TİP'in tüzüğüne, örgütün feshi halinde malların TÜRK-İŞ'e devredileceği hükmü kondu.

TİP, işçilerin büyük bir bölümünün Demokrat Parti'yi desteklediği koşullarda, programsız ve işçilerden ve aydınlardan kopuk bir sendikacılar partisi olarak doğdu. TİP'in programı, kuruluşundan yaklaşık 6 ay sonra, iki aydın tarafından hazırlandı. Program, güncel siyasal, toplumsal ve demokratik taleplerin bir bölümünün özeti biçimindeydi.

Özkal Yici, TİP'in kuruluş sürecini şöyle anlatıyordu :

"Bu arada siz, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin birkaç yöneticisi de, alelacele oturup bir siyasal parti kurmayı kararlaştırdınız... Pek yakında üniversiteden, avukatlardan, iktisatçılardan geniş iltihaklar bekliyoruz, dediniz. Yine de bekledik ve bu bekleyişin sonunda bize verdiğiniz, ufak ve ye-

tersiz bir programın dışında sadece hayal kırıklığı oldu... Adeta bir siyasi parti değil de, bir sendika kurmuş olduk."

TİP başarılı olamayınca ve bu arada Çalışanlar Partisi girişimi önem kazanınca, TİP yönetimindeki sendikacılar aydınlarla ilişkileri geliştirmeye ve, parti tüzüğünün kuruculara verdiği yetkilere dayanarak, aydınlardan bir genel başkan belirlemeye çalıştılar.

TİP'in genel başkanlığı önerilmesi düşünülen ve tartışılan kişiler şunlardı : Prof. Z.F. Fındıkoğlu, Ali Rıza Arı, Dr.Ekmel, Mehmet Ali Aybar, Orhan Arsal, Sabahattin Zaim, Sedat Erbil, Yaşar Kemal, Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, Esat Tekeli, Nadir Nadi, Esat Çağa.

Sonunda Mehmet Ali Aybar üzerinde anlaşma sağlandı ve TİP, 9 Şubat 1962 günü Aybar'a teslim edildi. TİP, bu tarihten sonra, sendikacılar partisi olmaktan çıkarak, sosyalist bir partiye dönüştü. Sadun Aren'in belirttiği gibi, "12 işçi-sendikacının kurmuş oldukları TİP'in, Aybar'ın genel başkan yapılmasından sonraki TİP'le hiçbir ilgisi ve benzerliği yoktur."

TİP'in kurucularından İbrahim Denizcier bu konuda şunları söylemektedir :

"1960 senesinde de, 1960 senesinden sonra da biz arkadaşlarımızla, 3-4 arkadaşımızla, biraraya gelip o özlediğimiz işçi sınıfının partisinin kurulmasını tahakkuk ettirdik. Diğer sendikalarımızın da, arkadaşlarımızın da, tüzüğün içerisinde kurucu olarak yer almalarını istedim. Fakat kurulda bu tezimi kabul ettiremedim. Bu partiyi kurmak yoluna gittim ve nihayet bu parti kuruldu. Bu parti kuruldu, fakat bu parti kurulduğu zaman gördüğümüz ki, 1960 senesi bugünkü gibi değildi. 1960 senesinde bu partiyi kurduğumuz zaman büyük zahmetler çektim. Bir gazetede eğer Türkiye İşçi Partisi adına iki satırlık bir yazı yazılırsa, akşamleyin İdare Heyeti meyhaneye davet edilirdi..."

"... Biz Türkiye İşçi Partisini kurarken evvela sendikacı olarak o partiyi kurduk ve o partiyi kurduğumuz zaman da Türk-İş'in muvafakatini almak istedik. Türk-İş'in Başkanını ve Başkanının yanında bazı arkadaşlarımızı davet ettik. Tüzüğümüzü vermeden kendilerine, 'bu partiyi kuruyoruz, Türk-İş olarak bir de bize yardımcı ol,' dedik. O devrelerde, 'biz sizi destekleriz, fakat içinizde bulunmayız,' dediler. O parti kuruldu. Gördüğümüz ki, Türkiye'de kurulmuş olan bu partinin, ilk defa Türkiye'de işçilerin kurduğu, emekçilerin kurduğu bir İşçi Partisinin Mec- liste 10 tane mebusu oldu..."

"Eğer Türk-İş o partiye sahip çıksaydı, bugün ideolojisi bozuk olanlar o partinin içerisinde yer bulamazlardı. Fakat bu par-

tinin Türk-İş'in desteğinden yoksun kalmasının sorumlu bir kişisi de, bu partinin katili de Ziya Hepbir'dir...

"... Daha o zaman işçi partisi kurulamamıştı. O zaman Demokrat Partili olduğumuz için ve olduğum için, CHP tarafından şikayet edilmişimdir. Niye bunu söylemiyorsun, niye İşçi Partisine leke sürüyorsun? O partiyle iftihar ediyorum, ama bugün değil. Bugün gayet tabii bir takım entellektüeller, birtakım gecekondu oturmeyan, köyde bulunmayan, işçinin yanında bulunmayan, salonda viskisini içen birtakım salon sosyalistleri bize sahip çıkmak istiyor."

(III) Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1948 yılında kuruldu. Birlik, daha sonraki yıllarda diğer bölgelerde birliklerin ve federasyonların kurulmasında öncülük etti, bir konfederasyonun yokluğunda fiilen bu rolü üstlendi. 1952 yılında TÜRK-İŞ'in kurulmasında da önemli bir rol oynadı. Ancak daha sonraki yıllarda, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile üyesi bulunduğu TÜRK-İŞ arasında belirli bir rekabet yaşandı.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin TİP girişiminin başarısız kaldığı ve ancak Saraçhane Mitinginin başarılı olduğu günlerde TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy yeni bir parti kurma girişimini gündeme getirdi. Bu süreçte, Seyfi Demirsoy'un özellikle YÖN çevresiyle, Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal ile yakın ilişkileri vardı. Sadun Aren de YÖN bildirisini imzalamıştı ve kurulacak parti çalışmalarına katılıyordu.

TÜRK-İŞ'in parti kurma girişimi YÖN'de ilk olarak "Çalışanların Partisi" başlıklı imzasız bir yazıyla (27.12.1961) tartışmaya açıldı. Bu yazıda özellikle önemli olan bölüm, TİP'in yaptığı hataya düşülmemesi ve aydınlarla yakın ilişki kurulması uyarısıydı.

"Bunun için işçi liderlerinin çok dikkatli olmaları, işçi haklarının ve sosyal güvenliğin yalnız işçilerden değil, fakat işçi dostu aydınlarla işbirliği yapacak aydınları ve bütün emekçileri içine alan bir parti tarafından savunulabileceği unutulmamalıdır. Çünkü ancak aydınlarla işbirliği halinde partiyi bir fikri temel ve fikir düzeni üstüne kurmak mümkündür ki, bunlar olmadıkça herhangi bir partinin uzun zaman yaşaması, diğer partilerden gelecek çeşitli tertiplere karşı koyabilmesi ve başarısızlıklara dayanması imkansızdır. İşçi Partisi, ilk adımda fikir işçilerini de saflarında toplamaya ve sempatilerini kazanmaya çalışmalıdır."

TÜRK-İŞ'in yetkili organlarında bir parti kurma konusundaki ilk ciddi tartışma 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısında yapıldı.

TÜRK-İŞ Ana Tüzüğüne göre (M.11), Mümessiller Heyeti, Konfederasyon'a bağlı birlik, federasyon ve sendika başkanlarından oluşuyor ve normal olarak yılda bir defa toplanıyordu. Mümessiller Heyeti tavsiyelerde bulunabiliyor ve belirli koşulların yerine gelmesi durumunda, genel kurulun olağanüstü olarak toplanmasına karar verebiliyordu.

TÜRK-İŞ İcra Heyeti tarafından 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısına sunulan raporda siyasal partilerin sendikacıları basamak yapmalarından yakınılıyordu :

"Teessürle arzetmek mecburiyetindeyiz ki, şimdiye kadar olduğu gibi, işçi arkadaşlarımız ve sendika liderleri seçimlerde basamak yapılmış; isimleri etrafında siyasal partilerce geniş yayınlar ve yankılar yapılan işçi adayları adeta seçilmemesinin temini için listelerin sonuna doğru itilmiştir."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, Mümessiller Heyeti toplantısı açış konuşmasında şunları belirtti :

"Memleketimizde 15 Ekim 1961'de yapılan milletvekili ve senatör seçimlerinin neticeleri hepimize malum olmakla beraber, bir noktaya tekrar dikkatinizi çekmek isterim. 620'ye yakın üyesi bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde işçi olarak sadece 2 değerli arkadaşımız bulunmaktadır. Siyasal partilerimiz; Milli Birlik Komitesince teşekkül ettirilen Kurucu Meclis'e tarafımızdan gönderilen temsilci miktarı kadar dahi azanın girmemesinde ittifak etmişler ve hatta direnmişlerdir. Bu hal bizi üzmeyle beraber, bizlerin bir siyasal fikir, daha açık bir tabirle, yeni bir siyasal parti etrafında toplanmamızın gerektiği hakikatını gösterme yönünden bugünkü siyasal parti idarecilerine teşekkür etmeyi gerektirmektedir."

Tartışmalar sırasında söz alan Ziya Hepbir, işçilerin bir işçi partisinde birleşmelerini savundu; ancak bu konudaki 41. madde engelini dikkati çekti. Z.Hepbir, 13 Şubat 1961 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'ni kuran İstanbul İşçi Sendikaları Birliği üyesi sendikaların yöneticilerinin Konfederasyon Ana Tüzüğü'nün 41. maddesi hükümünü ihlal ettiğini ve bu nedenle Konfederasyon'daki görevlerinin düşmesi gerektiğini de belirterek, şunları söyledi :

"TÜRK-İŞ Ana Nizamnamesinin 41. maddesine göre TÜRK-İŞ

kademelerinde vazife almış olan sendikacılar siyasi seçimlerde TÜRK-İŞ'teki ünvanını ve yetkilerini kullanamazlar. Aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve ünvanlarını propaganda mevzuu yapamazlar. Bunu yaparlarsa Konfederasyondaki vazifelerinden müstafi sayılırlar. Genel kurulda bu madde vazedildi ve yemin ettik. İşçi arkadaşların hak ve menfaatlerinden başka birşey düşünmeyecek, dedik. İstanbul'da İşçi Sendikaları Birliği Genel Kurulu toplandı. Bu üçüncü maddeyi tekrar ele aldık ve arkadaşlar anlayış göstererek ayrıldılar. Bunu Konfederasyon'a da ilettik. Konfederasyon İdare Heyeti toplandı. 41. maddeyi Danıştay'a sordular. Şurayı Devlet, vatandaşla hükümet arasında çıkan ihtilafları kotarmaya bakar. Yoksa, birinci tefsir mercii değildir. Fakat hangi düşünce ile sordular, bilmiyoruz. Danıştay vazifesi olmadığını bildirdiler. Biz Konfederasyon'a, İstanbul'daki hadiseler malum, ne oluyoruz, diye sorduk. Konfederasyon, 41. maddenin tatbikini sağlayacağız, dediler. Bugün burda maalesef 41. maddenin tatbik edilmediğini gördük. Arkadaşlar, idareciler Ana Nizamnameyi çiğnerler, İcra Heyeti de bunları idare ederse, hepimiz ne olur, dedikten sonra, Yeni İstanbul Gazetesini protesto ederek cevap verdik."

Tutanaklar bundan sonra konuşmaları özetlemeye başlamış. Şöyle devam ediyor: Ziya Hepbir, "Demokratik sosyalizmi anlatarak öğdü. Komünizmi lanetledi. Partilere çatı ve işçinin bir işçi partisi çatısı altında toplanmasının elzem olduğunu belirtti. 41. maddenin ölü madde olarak ilan edilmesini istedi."

Ethem Ezgü de işçilerin tek bir parti çatısı altında toplanmasını savundu ; "seçimlerin neticelerinden bahsederek, kendisi de dahil olmak üzere politikacıların pisliklerinin kurbanı olduklarını beyanla, bundan böyle tek bir parti çatısı altında toplanmanın lüzumunu anlattı... Parlamentoda işçinin temsilcisinin çoğalmasını istedi."

Mehmet Alpdündar da benzer görüşler ileri sürdü ; "partilerin, politika bezirganlarının işçiye karşı seçimlerde tutumunu ve seçimden sonraki tutumlarını anlattı. İşçinin kendi kendini kurtarması için ne lazımsa onu yapmanın elzem olduğunu beyan etti."

Bu tartışmalardan sonra bu konularda bir önerge verildi. Tutanakta bu gelişme şöyle anlatılmaktadır :

"Divana verilen 72 imzalı karar okundu. Kararda, mevcut siyasi partilerden tamamiyle ümidini kesen işçi kütlemiz, bütünü ile aynı ideal ve prensiplere bağlı bir tek partinin çatısı altında

bulunmaya artık karar vermiş bulunmaktadır; ancak, bu davranışımızı önleyici kesin hükmü bulunan TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'nün 41. maddesinin öncelikle halli gerekmektedir; hukuki kaidelere riayete ve mevcut şartlara uydukları nisbetle değer hükmü taşırlar; bu sebeple, sosyal ve ekonomik şartların bu maddenin vazedildiğinden bugüne kadar tamamı ile değiştiği ve yüksek meclisin, umumi temayülü gözönüne alarak, mezkur 41. maddenin tatbik mahiyeti kalmayan ölü madde olarak ilan edilmesini teklif ediyorum, demektedir.

"Celal Beyaz, hürriyetlere mani olan bir madde olduğundan ölü madde olarak ilanını talep etti. Aleyhinde konuşacak çıkmadı. Ahmet Aras, zaten maddenin 1957'den beri selahiyetli şahıslar tarafından çiğnendiğini belirterek, ölü madde olarak ilanına lüzum görmüyorum, dedi. İdare Heyeti adına Asutay, maddenin ölü madde olarak ilanı lazım gelen müjbirleri izah etti. Takrir reye sunuldu. Ölü madde olarak ilan edilmesi 141 rey ile kabul edildi."

Bu karar TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'ne aykırıydı. Tüzük'te Mümessiller Heyeti'ne Tüzüğü'nün bir maddesini "ölü madde" olarak kabul etme ve işlevsiz kılma yetkisi verilmemişti. Bu girişim sonrasında bir siyasal parti kurulmuş ve TÜRK-İŞ yöneticileri bu partide görev almış olsalardı, açılacak bir dava ile bu madde işletelebilirdi.

Mustafa Ertuğrul yaptığı konuşmada, "siyasi topluluklardan, partilerden bahsederek, kendi işçi kardeşlerimizi destekleyelim, başkalarından bize fayda yok," dedi .

Kenan Durukan ise parti girişimine karşı çıktı. K.Durukan, "siyasi parti kurma teklifini tenkit etti; mali sıkıntıdan bahsederken büyük imkanlar isteyen partiler nasıl bağdaşabilir," dedi .

Seyfi Demirsoy, bu tartışmalara şu şekilde yanıt verdi :

"Şimdi, çeşitli partilere mensupsunuz, ben size söylüyeyim. Bir Halk Partili işçiye Demokrat Partisi'ne, Adalet Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdirmek kudretinde misiniz? Değil. Bir Adalet Partili işçiye Cumhuriyet Halk Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdiremezsiniz ve siyaset o kadar hassastır ki, ver, dedin, şu partiyi destekle, dediğin anda sendikacılık orada tükenmiştir; acze düşer, kuvvetsizliğe düşer ve yapamadık, der.

"Biz seçimlerde, buna rey ver, demedik. Hiçbir meydana nutuk çekmedik. Hatta seçim günü rey bile vermedik. Çektik, gittik Yunanistan'a. Yapamazdık. Çünkü yaptık mı, bu işin ne-

ticesi gelmelidir. O kuvveti görmedik kendimizde. Konfederasyon Başkanı, İcra Heyeti şu partiye rey vereceksin, dediği halde, o zaman Konfederasyon Başkanının, İcra Heyetinin, sendika başkanının durumu ne olur effarı umumiye nezdinde? İşte onun için uğraşıyoruz. Kendi siyasi hedefimizde tek bir siyasi kuvvet olabilmek için uğraşıyoruz."

Bu dönemde işçilerin büyük bir bölümü, 27 Mayıs İhtilali ile devrilen Demokrat Parti'yi destekliyordu. Mümessiller Heyeti'nde alınan bu karar, işyerlerindeki işçilerin genel bir eğiliminin değil, 15 Ekim 1961 seçimlerinde belirli siyasal partilerden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi umut eden sendikacıların bu siyasal partilere tepkilerinin sonucuydu.

Yahya Kanbolat, Metin Toker'in de Akis Dergisi aracılığıyla bu girişimi desteklediğini belirtiyor ve Doğan Avcıoğlu ve Mümtüz Soysal'a ek olarak, tüzük ve program hazırlama sürecine katılanlar arasında Sadun Aren, Sina Pamukçu, Türkkiye Ataöv ve Kemal Sülker'i de sayıyor .

Bu günlerde Seyfi Demirsoy imzasıyla yayınlanan bir bildiride, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin 20 Şubat 1962 günü kurulacağı belirtildi .

9 Şubat 1962 tarihinde, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı bazı sendikaların genel başkanları tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin kurucular kurulu, genel başkanlığa kamuoyunda sosyalist kimliğiyle bilinen Mehmet Ali Aybar'ı getirdi. TİP ciddi bir toparlanma sürecine girdi.

Bu dönemde YÖN Dergisi'nin milliyetçi demokratik sosyalist çizgisi daha belirgin oldu. Tabanı büyük çoğunlukla Demokrat Partili olan TÜRK-İŞ yöneticilerinin bu işbirliğinden beklentileri azalmaya başlamış olsa gerektir. Diğer taraftan, böyle bir parti kurma niyeti bile, belirli çevrelerde gereken etkiyi yaratmış, mevcut siyasal partilerle TÜRK-İŞ arasındaki ilişkileri güçlendirmişti. TÜRK-İŞ, parti kurma tehdidini kullanarak ve ancak "partilerüstü kalarak" hem kendi tabanından kopmamak, hem de etkili olmak gibi bir çizgiye oturdu. Nitekim, parti konusunun daha ilk tartışma gündemine girdiği 15 Ocak 1962 Mümessiller Heyeti toplantısına Başbakan İsmet İnönü katıldı. TÜRK-İŞ'in ve bağlı sendikaların Hükümetle olan ilişkilerinde karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla da, Hükümet temsilcileriyle birincisi 9.8.1962 ve ikincisi 18-19.9.1962 tarihlerinde gerçekleşen düzenli toplantılar yapılmaya ve bunlardan sonuç alınmaya başlandı. Şubat ve Mart aylarında parti kurma çalışmaları ciddi bir biçimde sürdürüldü. Ancak burada dikkati çeken nokta, bu çalışmaların sendikalara ve tabana yayılması değil, yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı tutulmasıdır.

YÖN, Şubat ayı sonlarında gelişmeleri şöyle özetliyordu :

"Kuruluş fikri bir iki ay önce ortaya atılan Türkiye Çalışanlar Partisi'nin hazırlıkları bir hayli ilerlemiştir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Seyfi Demirsoy'un başkanlığında zaman zaman toplantılar yapan işçi liderleri, Partinin programını tekrar tekrar gözden geçirmekte, tüzüğün esaslarını tesbit etmektedirler. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan ve programla tüzük aşağı yukarı yirmi kişilik bir hazırlama komitesinin tasvibinden geçtikten sonra, kurucular heyeti toplanacak ve Parti resmen ilan edilecektir.

"Türkiye Çalışanlar Partisi kurucuları, partilerinin sadece üçbeş kişinin eseri olmasını istememekte ve mesela Demokrat Parti'nin kuruluş devresinde yaratılan 'kurucular saltanatı'nı canlandırmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun içindir ki, kuruluş günü kesin olarak kararlaştırılınca, Türkiye'nin her tarafında bulunan iki yüz kadar işçi lideri Ankara'ya çağrılacak ve kuruculuk şerefi böylece çok geniş bir kitle tarafından paylaşılmış olacaktır.

"Üzerinde çalışılan program, yeni Anayasada teminat altına alınmış olan işçi haklarını daha teferruatlı olarak belirtmekte, bunların gerçekleşmesi için ne gibi sosyal ve iktisadi tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle dikkat edilen nokta, 'işçi' deyiminin en geniş şekliyle anlaşılması ve Partinin bütün kol ve fikir işçilerini, yani hayatlarını kendi emekleriyle kazananları içine alabilmesidir. Bu sebeple Partinin adı tespit edilirken, Türkiye'de henüz dar anlamıyla benimsenmiş olan 'işçi' deyimi kullanılmamış, bunun yerine daha geniş bir deyim olan 'çalışanlar' üzerinde mutabakata varılmıştır. Böylece, bütün kol ve fikir işçilerini, çiftçileri, küçük esnafı parti bünyesi içinde toplamak mümkün olacaktır. Partinin programı, bütün çalışanların uzun vadeli menfaatlerini geniş bir devletçilik sisteminde gördüğünü de açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Türkiye Çalışanlar Partisinin devletçilik anlayışı, Avrupa sosyalist partilerinin doktrin anlayışına yaklaşmakta, hatta memleketin kalkınmasında devletçiliği rasyonel bir metot kabul ederek sosyalist düşünceye bazı yenilikler getirmektedir.

"Parti tüzüğünün hazırlanışında, teşkilattaki en büyük dayanığın yine de işçi kütlesi olacağı unutulmamaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de yerleşmiş olan parti kuruluş tarzından esaslı şekilde bir ayrılık göstermemekle birlikte, parti tüzüğü, işçi sendikalarının temsiline önem vermekte, partinin muhtelif kademelerindeki kurullarında sendikalı üyelerin çoğunlukta bu-

lunmasını sağlayacak hükümler getirmektedir. Böylece, Türkiye'deki sosyal kuvvetlerin en iyi teşkilatlanmış olan işçi kütlesinin Türkiye Çalışanlar Partisi'nin belkemiğini teşkil etmesi ve disiplinli bir parti bünyesi meydana getirmesi sağlanmaktadır. Bu disiplinli kütle etrafında, yazar, düşünür, üniversite öğretmeni gibi zümrelerin de toplanmasıyla, Türkiye Çalışanlar Partisinin şimdiye kadar alışılmamış bir parti manzarası göstereceği muhakkaktır. İlk defa olarak, disiplinli bir doktrin partisinden bahsetmek mümkün olacaktır. Sendikalarla parti bünyesi arasındaki irtibatın muhafazası bakımından, Türk mevzuatının müsaadesi nisbetinde, İngiliz İşçi Partisinin örneği takip edilmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisinin başkanlığı için henüz kesin bir isim tesbit edilmiş değildir. İleri sosyal görüşleri ve siyasi mazisinin temizliği bakımından senatör ve eski İzmir valisi Burhanettin Uluç üzerinde durulmaktadır."

Anlaşıldığı kadarıyla, Seyfi Demirsoy aydınlarla yapılan tüzük ve program hazırlık toplantılarında onlara büyük umutlar veriyordu. İşçi sınıfıyla ve sendikacılıkla başka hiçbir ciddi ilişkisi olmayan aydınlar da, aldıkları cesaretle, İngiliz İşçi Partisi'nin oluşumuna benzer bir süreç yaşadıklarını zannetmeye başlıyorlar ve programı milliyetçi demokratik sosyalist bir çizgide biçimlendiriyorlardı. Ancak herhalde bu toplantılardaki tüm tartışmalar, başta CHP ve AP olmak üzere, çok çeşitli yerlere gidiyor, ama bir türlü TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalara, şubelere ve işyerlerindeki işçilere ulaştırılmıyordu. Bu dönemde TÜRK-İŞ'in bu konuyu bağlı sendikalarla, şubelerle ve üye tabanıyla tartıştığına ilişkin hiçbir belgeye rastlamadım. Bu dönemde TÜRK-İŞ Dergisi de yayınlanmıyordu.

Bu hava içinde Özkal Yici, YÖN'ün 7 Mart 1962 tarihli sayısında yayınlanan "Türkiye İşçi Partilerine Açık Mektup" yazısında şöyle diyordu:

"Biz, kurulmasına çabalanan yeni partinin, demokratik düzene girişimizden bu yana kurulan diğer partiler gibi bir parti olmayacağına inanıyoruz. Çünkü o, bizim anladığımız manada gerçek işçinin, üretim araçlarına sahip olamadığından emeğini satarak geçinen bütün çalışanların partisi olma çabasındadır. Siyasi olmaktan çok iktisadi bir doktrin partisi, bir ekol olma yolundadır."

YÖN, 21 Mart 1962 tarihli sayısında, hazırlıkların tamamlandığını açıklıyordu:

"Parti tüzüğünün ve doktrin temelini teşkil edecek olan programın ön hazırlıkları geçen hafta içinde bitmiştir. Tüzük ve

program, maddeler halinde hazırdır. Şimdi, bunların çoğaltılmasına ve kurucu olabilecek kimselere dağıtılmasına sıra gelmiştir. Henüz bir 'taslak' mahiyetini taşıyan ve kurucuların ilk toplantılarında kesinleşecek olan program, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin doktrini, şimdiye kadar hiçbir Türk partisinde görülmemiş bir açıklık ve kesinlikle ortaya koymaktadır. Programa göre, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin amacı, 'çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkanları yaratmak, çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmektir.' Parti, Anayasanın 'İktisadi ve Sosyal Haklar' bölümünden kuvvet aldığını açıkça ilan etmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisi, yine şimdiye kadar hiçbir partinin yapmadığı bir açıklıkla devletçiliğini belirtmek niyetindedir. Bu bakımdan, hazırlanan taslaktaki şu madde ilgi çekicidir: 'Türkiye Çalışanlar Partisi devletçidir; hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri sefaletle sürüklemekten, sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkanını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur. Türkiye Çalışanlar Partisi, geniş ölçüde özel teşebbüse dayanacak bir kalkınma politikasının, memlekette hakim olan şartlar içinde, ister istemez büyük sosyal farklılaşmalara yol açacağına, toplumdaki huzursuzluğu arttıracığına ve sonunda devleti özel menfaatlerin savunuculuğuna sürükleyerek demokrasiyi tehlikeye düşüreceğine inanır.'

"Parti programı, bundan sonra, devletçilik anlayışı ve devletçiliğin imkanları üzerinde uzun boylu durmakta, sosyal politika, eğitim ve sağlık alanlarında halkçı bir görüşün nasıl uygulanabileceğini belirtmektedir. Bu esasların, yalnız işçi kütlelerini değil, ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri Parti bünyesinde bir araya getireceği umulmaktadır."

Ancak bu umulanlar gerçekleşmedi ve Türkiye Çalışanlar Partisi kurulmadı. Bu arada, TÜRK-İŞ, yurdun çeşitli bölgelerinde bölge temsilcilikleri kurmak amacıyla Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan yardım istemişti. Bu proje kabul edildi ve 1 Mart 1962 tarihinden itibaren uygulanmaya başlandı. İlk olarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Beyazıt'ta Rüyam Salonu'nda yapılan toplantıda feshedildi ve yerine TÜRK-İŞ 1. Bölge Temsilciliği kuruldu. Mahalli sendika birliklerinin feshedilmesi ve TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliklerinin kurulması 1962 yılı Mart ve Nisan aylarında tamamlandı. 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilerek grev haklı toplu pazarlık düzenine geçildiğinde, TÜRK-İŞ bütünlüğü içinde ayrı baş çekme eğiliminde olan eski örgütlenmeler feshedilmiş, TÜRK-İŞ'in siyasal

partiler karşısında gerektiğinde kullanabileceği bir parti kozunun olduğu gösterilmiş ve TÜRK-İŞ'in gücü artırılmış, 27 Mayıs Darbesi sonrasında olağanüstü koşullarında bir denge unsuru olarak genel başkanlık görevine getirilen Seyfi Demirsoy'un genel başkanlığının sürekliliği sağlanmıştı.

(IV) 1963-1980 Dönemi

274 sayılı Sendikalar Yasası'nın ve 1961 Anayasasının tanıdığı grev hakkının kullanılmasını düzenleyen 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nın kabul edilmesiyle birlikte yeni bir döneme girildi.

TÜRK-İŞ yönetimleri bu dönemde işçilerin seçmen olarak gücünü harekete geçirmeye ve kullanmaya çalıştılar. Bu dönemin büyük bölümünde Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme gerçekleştirdi. Buna bağlı olarak, muhafazakar partiler de işçiler lehine önemli yasal düzenlemeler yaptılar, özellikle kamu kesimi toplu iş sözleşmelerinde işçi hak ve özgürlüklerini geliştirici hükümleri kabul ettiler. TÜRK-İŞ, bu koşullarda, hiçbir siyasal partiyi tümüyle karşısına almayacağı ve hükümetlerle dönem dönem çatışmalara girse bile, devlet çizgisinden ayrılmayacağı bir yol izledi.

TÜRK-İŞ, Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Çalışanlar Partisi deneyimlerinin ardından, milletvekillerinin çalışma yaşamına ilişkin tavırlarını izleyerek onlar üzerinde baskı uygulamayı denedi. Önce, partiler değil, bazı milletvekilleri karşıya alındı. 1965 yılındaki genel seçimlerde gündeme getirilen bu uygulamanın pek başarılı olduğu söylenemez. 1975-1976 yıllarında belirli partileri karşıya alma çabaları ise, üye kitlesinden gereken destek görülmediğinden, somut programlara dönüşmedi. Diğer taraftan, 1964 yılında "partilerüstü politika" gündeme getirildi. Tabanda işçilerin çok farklı siyasal eğilimlerde olduğunu, her siyasal partinin işçilere bazı haklar tanıdığını, işçilerin kısa ve uzun vadeli çıkarlarının bu partilerden yalnızca biriyle veya yeni oluşturulacak bir partiyle özdeşleşmediği durumlarda belirli bir siyasal partiyle kurulacak yakın ilişkilerin hem örgüt-içi sorunlara, hem de diğer partilerle ilişkilerde sıkıntılara yol açacağını gören TÜRK-İŞ yöneticileri, siyasal partiler karşısında bağımsızlığın öne çıkarıldığı bir çizgi izlediler.

"Partilerüstü politika" adı verilen uygulama, siyasetten kopukluk değil, hükümetlerle mümkün olduğunca çatışmalara girmeden ekonomik büyümeden pay alma çabasının bir parçasıydı. Genellikle CHP ile bağlantılı sendikacılar TÜRK-İŞ'in bu politikasını, CHP'nin desteklenmesi doğrultusunda değiştirmeye çalıştılar. Çeşitli genel kurullarda bu konularda tartışmalar yapıldıysa da, partilerden uzak kalma, partilerin tümüyle iyi geçinme, bu partilerin listelerinden milletvekili seçtirme, partilerin politikasını partili işçiler ve sendikacılar aracılığıyla etkileme doğrultusundaki bu politika sürdürüldü.

Halkın ve işçi sınıfının siyasal görüşlere göre parçalanmış bulunduğu, sınıf bilincinin yeterince gelişmediği, ekonomik büyümenin yarattığı olanakların bir bölümünün işçilere ve memurlara da aktarılabildiği koşullarda, TÜRK-İŞ'in bir siyasi parti kurma veya mevcut siyasal partilerden birini destekleme çabalarının başarılı olma şansı da yoktu. Bu konuda DİSK'in deneyiminden çıkan sonuç da, üye kitlesinin sendika yöneticilerinin seçimlerde siyasal tavır konusundaki çağrılarını fazla ciddiye almadıklarıdır. Bu da anlaşılır bir durumdur; çünkü sendika tüzüklerinde ve genel kurul kararlarında sendika üyelerinin siyasal tavır belirleme hak ve yetkilerini yöneticilerine devrettiğine ilişkin bir hüküm de yoktu. Ayrıca, birçok işçi ve sendikacı, mevcut partiler aracılığıyla kendi kişisel sorunlarının en azından bir bölümünün çözümünü de sağlamıştı. Bir yakınının işe sokulması, SSK hastanesindeki bir sorunun halledilmesi, işyerinde terfi, baskı yapan şefin veya müdürün tayini gibi konularda siyasal partilerden büyük yardımlar alınmıştı. Bu dönem boyunca TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığını koyması ve hatta kendi partisini kurması konusu zaman zaman gündeme geldi. Ancak tabanda böyle bir genel eğilim olmadığından, bu talepler niyetin ötesine gitmedi.

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 16. maddesi sendikaların siyasal faaliyeti konusunda oldukça geniş bir özgürlük getirirken, siyasal partilerle ilişkilerde bazı kısıtlamalar öngörüyordu.

"Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküller; siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden herhangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilatı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz."

Bu hükmün ihlali durumunda öngörülen yaptırım da, günümüze göre, oldukça yumuşaktı (Madde 30):

"Bu kanuna göre kurulan bir mesleki teşekkül, 16ncı madde ... hükümlerini ihlal ettiği takdirde, iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkeme kararıyla üç aydan altı aya kadar faaliyetten men edilir."

TÜRK-İŞ yönetimleri, TİP'in sosyalist bir çizgiye kayması ve Türkiye Çalışanlar Partisi girişiminin durdurulması sonrasında çeşitli partilerden mümkün olduğunca çok milletvekili seçtirmeye ve milletvekillerini izleyerek onlar üzerinde baskı uygulamaya çalıştı. Partiler değil, bazı milletvekilleri karşıya alındı. Ekonomik büyüme döneminde tüm partilerin genel olarak işçilere ve özel olarak kendi yandaşlarına sağlayabildikleri bazı avantajlar, tabanın bir parti etrafında bütünleşmesini ve TÜRK-İŞ'in de bu partiyle özdeşleşmesini önledi.

Bu yıllarda da, daha sonraki dönemlerde de, çeşitli partiler sendikacıları listelerinden aday gösterdi ve bunların bir bölümünün milletvekili seçilmesini sağladı. Bu dönemde, sendikacılar kendi üyelerinden siyasal alanda tercih belirleme konusunda bir yetki almıyordu. Üyeler ise, sendika yöneticilerini seçerken onların siyasal görüşlerini de gözönünde bulundururken, seçimlerde oy kullanmak söz konusu olduğunda sendikacıların görüşlerini ve önerilerini fazla dikkate almıyorlardı. Bu nedenle, siyasal partilerin bazı sendikacıları aday göstermelerinin oylarını çok fazla etkilediği kanısında değilim. İşçiler belirli partilere üye oluyor ve delege seçiliyorlardı. Ancak bu partilerde "işçi grubu" oluşturup, diğer sınıf ve tabakaların temsilcilerine karşı ortak bir tavır içine girme eğilimi ve alışkanlığı da pek yoktu. İşçilerin üyeliği ve delegeliği, kişisel sorunların çözümünde parti desteğini almaya yönelikti. Bu nedenle, parti üye ve delegelerinin, sendikacı veya işçi adayları parti içinde sistemli bir biçimde destekleme alışkanlığı da yoktu. Aksine, "kimse kendi memleketinden peygamber olmaz" anlayışı daha yaygındı. Bu yıllarda siyasal partilerin yönetimlerinde bulunanların bu konudaki genel görüşü şöyle özetlenebilir: "Siz herhangi bir partiyi destekleyip desteklememe kararı alsanız da, almasanız da işçi zaten tek tek kendi siyasi doğrultusunda hareket ediyor." "Herhangi bir partiyi desteklerseniz, diğer partiyi karşınıza alırsınız." Bu nedenle, bazı sendikacıların milletvekili aday listelere alınması, onların parti içindeki güçlerinden veya sağlayacağı destekten çok, sendikaları küstürme gibi bir anlayıştan kaynaklanıyordu.

İşçilerin bu konudaki tavrını Tekel Federasyonu Genel Başkanı İbrahim Denizci 1961 Ekim seçimleri öncesinde şöyle dile getiriyordu :

"Bu memlekette işçiler her devirde politikaya alet edilmişlerdir. Şimdi de bunun en tipik misalini, parti listelerinde aday gösterilen birlik ve sendika başkanlarının tutumunda müşahade ediyoruz. Bu arkadaşlar, arkalarında herhangi bir işçi kitlesinin kendilerini destekleyeceğini tahmin ediyorlarsa, aldaniyorlar."

TÜRK-İŞ, 1964-1965 yıllarında, parti grup kararlarının önemli olmadığı A.B.D.'de AFL-CIO'nun uygulamalarından büyük ölçüde etkilenecek, çeşitli milletvekillerini izlemeye aldı ve bir baskı grubu rolü oynamaya çalıştı.

Milletvekillerini izleme konusu 1963 yılında kararlaştırıldı. 27 Ocak - 2 Şubat 1964 günleri toplanan 5. Genel Kurula sunulan Çalışma Raporu'nda bu konuda şu değerlendirme yer alıyordu:

"Türk-İş, hiçbir parti farkı gözetmeksizin, bütün Senatör ve Milletvekilleri için illere göre tablolar düzenlemiş, bundan böyle Parlamento üyelerinin işçi konularındaki tutumlarını yakından izlemeye karar vermiştir. Bu karar gereğince Türkiye Büyük

Millet Meclisi'nde işçi meseleleri ile ilgili konularda, bilhassa Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu, Sendikalar Kanunu, İş Kanunu, Sigorta Kanunu, Tarım İş Kanunu, Deniz İş Kanunu, İşsizlik Sigortası, Toprak Reformu, Vergi Reformları ile Sosyal ve İktisadi Planlama Kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşülmesi sırasında parti farkı gözetmeksizin Senatör ve Milletvekillerinin bu kanunlara karşı davranışları, bu kanunların lehinde ve aleyhinde nasıl oy kullandıkları tek tek tesbit edilecektir.

"Parlamento tutanaklarının incelenmesi yanında, Türk-İş ihtisas büroları yetkilileri tarafından izlenecek olan Parlamento görüşmeleri sonucu elde edilen notlar bastırılmış olan listelere işlenecektir. İşçi hakları ile ilgili belli başlı 10 konudaki davranış teker teker senatör ve milletvekillerinin işçi konularına verdikleri önemi ortaya çıkaracaktır.

"Türk-İş şimdilik elde edeceği sonuçları peyderpey bültenlerinde açıklayacak, bilahare genel seçimler arifesinde de, her senatör ve milletvekillerinin davranışını ayrı ayrı gösterir listeleri üye sendikalar kanalıyla işçiler ve ailelerine ulaştıracaktır.

"Batı ülkelerinde de örnekleri görülen bu demokratik denetleme sonucunda seçim sandıklarının başına giden işçiler kendi meselelerine ilgi göstermeyen Parlamento üyelerine oy vermiyecekler ve böylelikle kendi davalarına yakınlık göstermeyen senatör ve milletvekillerinin seçilme şansları bir hayli zayıflayacaktır."

Seyfi Demirsoy, 5. Genel Kurul'da yaptığı konuşmada da bu konuda şunları söyledi:

"Arkadaşlarım, Konfederasyonda milletvekillerinin, senatörlerin kartı var. Eskişehir'de bir müteahhit, işçilerine üç ay süre ile ücretlerini ödemedi. İşyerinden kaçtı, gitti. Biz, bu 150-200 işçi, daha doğrusu köylü arkadaşımızın ücretlerini almak için aylarca uğraştık. Fakat, beri yanda, işçilerin ücretlerinin ödenmemesi için uğraşan milletvekillerini de tesbit ettik. Onları kayıtlarımıza şöyle bir geçirdik. Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Meclis'te bir karma komisyonda ivedilikle görüşülmesi teklifine oy vermiyen senatörleri tesbit ettik. Bundan sonra, bu tiplerin mikrofonlarda cambazlık yapmalarına engel olacağız. Meclis'te bu şekilde hareket et, gel, konfederasyon kongresinde, demiryolları işçilerinin kongresinde, şu kongrede, bu kongrede işçi dostu gözükt. Böyle yağma yok, arkadaşlarım."

Aynı genel kurulda, TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'ne "partilerüstü politika" konusundaki aşağıdaki hüküm eklendi :

Madde 3: "TÜRK-İŞ, İcra ve Yönetim Kurulu ile, TÜRK-İŞ'e bağlı teşekküllerin yetkili birer temsilcilerinin iştiraki ile meydana gelecek kurulun ortak kararı olmadıkça, siyasi partilere ve onlara bağlı teşekküllere karşı mutlak bağımsızlığını korumayı ve partilerüstü bir politika gütmeyi amaç bilir."

TÜRK-İŞ'in parti kuracağı dedikoduları dönem dönem gündeme geldi.

1965 yılı Ocak ayında, Orhan Apaydın, Burhan Apaydın, Ömer Ergün ve Halil Tunç'un bir parti kurma çalışmaları içinde oldukları iddia edildi ; ancak bu iddia gerçekleşmedi.

TÜRK-İŞ'in TİP'le ilişkilerindeki sorunlar da partilerüstü politikanın benimsenmesinde etkili oldu.

TİP'i kuranlar ağırlıkla İstanbul İşçi Sendikaları Birliği içinde örgütlü sendikaların bazılarının yöneticileriydi. TİP'in M.A.Aybar'ın genel başkanlığına geçmesi ve demokratik sosyalist bir çizgiyi benimsemesi sonrasında, kurucuların bir bölümü TİP'ten ayrıldı. Bu arada İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin feshedilmesi de TÜRK-İŞ genel merkezini güçlendirdi. Ancak, TİP içinde kalan ve sosyalist çizgiyi benimseyen bazı sendikacılar, sendikal faaliyetleri aracılığıyla TİP'e fazla bir katkıda bulunmadılarsa da, TİP'in sağladığı ilişkileri ve olanakları sendikal mücadelede ve sendika-içi ilişkilerde kullandılar. TİP'li sendikacılar, TİP'in kamuoyundaki itibarının hızla yükseldiği bir dönemde, çeşitli sendikalardaki TİP'liler veya TİP sempatisanları ile ilişki kurdular ve TÜRK-İŞ içinde, TİP'in toplumdaki gücünden daha fazla bir güç edindiler. Bu durum, TÜRK-İŞ yönetiminde çeşitli kaygılara yol açtı. 1965 yılının ilk aylarında TÜRK-İŞ'te TİP'e karşı açıkça olumsuz bir tavır oluştu. Bu süreç, TÜRK-İŞ'in 7-14 Mart 1966 günleri toplanan 6. Genel Kurulu'nda CHP'li ve AP'li sendikacıların ittifakı sonucunda TİP'lilerin 21 kişilik yönetim kuruluna alınmaması sonucuna ulaştı.

Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç imzalarıyla 22 Nisan 1965 günü teşkilata gönderilen basın bülteninde, bu gelişmeler ve tavır şöyle ifade ediliyordu :

"Önce şurasını önemle belirtmek isteriz ki, Türk-İş, kurulduğu günlerde TİP'i hiçbir zaman karşısına almak istememiş ve almamıştır. İşçi haklarını savunmayı amaç edinen bir partiye, sendikaların cephe alması elbet düşünülemez. O günlerde Türk-İş, partilerüstü politikasında TİP'i kendisine diğer partilerden daha yakın saymıştır. Ancak, herşeye rağmen, partilerüstü politikasına da kesinlikle devam edeceğini, zaten tüzüğünün de bunu emrettiğini, belirtmiştir.

"Buna karşı bir kısım TİP yöneticileri, Türk-İş bünyesinde toplanan işçi hareketini parçalamak gayreti içinde, ellerinden helen herşeyi yapmışlardır.

"Tüzüğünde belirtilen ilkelere büyük saygı duyduğumuz TİP'in bazı yöneticilerinin tüzüklerini paravan olarak kullandıkları intibamı uyandırırçasına bir yandan Anayasa düzenini savunurken, bir yandan da Anayasamızın getirdiği müesseseleri insafsızca tahrip peşinde olduklarını samimi bir üzüntü ile izledik. Ancak, bir siyasi parti olarak saygı duyduğumuz Türkiye İşçi Partisi'nin, bazı yöneticilerinin gayreti ile sevk edildiği yön, demokratik rejimi korumak görevini taşıyan Türk işçi hareketi için tehlikeli sayılmaktadır.

"TİP'in bir kısım yöneticileri işin başından beri işçi hareketinin güçlenmesini endişe ile karşılamış ve Türk-İş'i yanlış ve hatalı politika gütmeye sevk etmek için büyük gayretler sarfetmiş, bunda başarı kazanamayınca işçi hareketini parçalama teşebbüslerine girişmişlerdir."

TÜRK-İŞ, 1965 genel seçimleri öncesinde, 16 Ağustos 1965 günü, 9 milletvekilinin seçilmemesi için bir kampanya başlattı. Milletvekillerinin 4'ü CHP'li, 3'ü AP'li, 1'i MP'li ve 1'i de YTP'li idi. TÜRK-İŞ tarafından Yeniden Seçilmemesi Gereken Milletvekilleri başlıklı 16 sayfalık bir broşür bastırıldı. Ancak, Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi, 18 Ağustos 1965 günü TÜRK-İŞ binasının aranmasına ve broşüre el konulmasına karar verdi. TÜRK-İŞ arandı. Bir miktar broşüre el konuldu. TÜRK-İŞ ve bazı sendikaların yöneticileri hakkında dava açıldı. Açılan davalar takipsizlikle ve beraetle sonuçlandı. TÜRK-İŞ'in aleyhinde kampanya açtığı 9 milletvekilinin yalnızca 3'ü seçilebildi. Diğer 6 milletvekilinin bu kampanya nedeniyle seçilememiş olması kuşkuludur. Herhalde milletvekilleri ile sınırlı bu nitelikteki kampanyaların Türkiye'de bu dönemdeki yararsızlığı ve etkisizliği görüldüğünden, bu uygulamaya bir daha başvurulmadı.

TÜRK-İŞ'in siyasi alanda gücünü artırma konusu 7-14 Mart 1966 günleri toplanan 6. Genel Kurul'da da gündeme geldi. Teksif adına konuşan Salih Çetin şunları söyledi :

"Milletvekillerini seçtirmeme kampanyası takdire şayandır. Ancak unutulmamak gerekir ki, çoğunluğu kapitalist olan bir Meclis'ten işçiyi himaye edici kanunların çıkarılması imkansızdır. Sendikalar birleşmeli, daha fazla sayıda işçi milletvekilinin Parlamento'ya girmesini temin etmelidirler."

6. Genel Kurulda yapılan konuşmalarda genellikle partilerüstü politika des-

teklendi. Seyfi Demirsoy, eleştirilere yanıt verdiği konuşmasında şunları söyledi :

"Konuşulan mevzulardan birisi de, Türk-İş'in politika yapmadığıdır. Hayır, arkadaşlar, biz politika yapıyoruz. Dış ticaretin devletleştirilmesi politika değil midir? Enflasyona hükümet gitmesin, diyoruz. Bu, ekonomi politikası değil midir? Bizim harici meselelere dahi müdahale ettiğimiz vaki olmuştur. Biz parti politikası yapmıyoruz. Partilerin patentini altına girmek istemeyiz. Bazı arkadaşlarımız Türk-İş'i ve sendikaları partilerin içine itmek istiyorlar. Eski arkadaşlarımız bilirler. Parti politikası, parti çatısı altına girildiği anda çok şeyler kaybederiz. Sendikalar, partilerin esiri olmayacaktır. Politikanın içindeyiz...Evet, arkadaşlar, biz partilerin kapısını daha çalmadan partiler kapımızı çalmışlardır. Partilere adaylarımızı da verdik; bir partimiz muvaffak oldu, diğer partimiz muvaffak olamadı, seçtiremedi arkadaşlarımızı... Bir kongrede konuşurken müdahale ettiler: 'Seni sendikacılığın için seviyoruz; bizi partimizden ayırmak istediğin takdirde senin karşındayız.' Veya bir seçimde Türk-İş Başkanı olarak deseniz ki; 'Ey işçiler, şu partiyi destekleyiniz.' Aksini yaparlarsa ne olur senin sözün, itibarın... Bazı arkadaşlarımızın liste başlarına geçmesi için uğraşmışızdır. Ve muvaffak da olmuşuzdur. Biz bunu beyan etmedik. Belki günün birinde partileri de karşımıza alacağız. Fakat bu gün için partileri karşımıza almak cesaretini gösteremiyoruz. Bu da, sendikacılığımızın o kıvama gelmediğini hepiniz de kabul ettiğinize göre, normaldir."

1967 yılı başlarında TÜRK-İŞ'ten ayrılan Maden-İş, Basın-İş ve Lastik-İş Sendikaları, bağımsız Gıda-İş ve Türk Maden-İş sendikalarıyla birlikte, 13 Şubat 1967 günü DİSK'i kurdu. TİP'in özellikle 1965 genel seçimlerinde gösterdiği başarı ve DİSK'e verdiği destek, TÜRK-İŞ'in siyasal alandaki gücünü ve çabasını artırma eğilimlerini güçlendirdi. TÜRK-İŞ'in 15-22 Nisan 1968 günleri toplanan 7. Genel Kurul'u bu açıdan son derece önemlidir.

Genel Kurul'a sunulan Çalışma Raporunda bu konu geniş bir biçimde ele alındı. Genel Kurul görüşmeleri sırasında söz alanların önemli bir bölümü bu konuya değindi. Genel eğilim, partilerüstü politikanın desteklenmesiydi. Bu arada, Likat-İş delegesi Muhittin Gezer, "milletvekili olmak isteyen sendikacıların siyasi partilere girmektense, bağımsız olarak seçimlere katılmalarını," istedi ve "Türk-İş'in desteklemesi halinde bu yolla 100 kadar milletvekilinin Parlamento'ya sokulabileceğini" söyledi. DİYF-İŞ'ten Şerafettin Akova ve Adnan Başaran, CHP'de ve AP'deki işçi bürolarının lağvedilmesini ve sendikacıların bu bürolardan ayrılmasını savundular. Kemal Özer ve Şevket Yılmaz'ın imzalarıyla bu doğrultuda verilen bir

önerge reddedildi . Genel eğilimi Teksif Delegatesi Ali Haydar Mutaf şöyle özetliyordu : "Sendikacılar partilerle yapışınlar ama, partilerle sendikaların içine sokmasınlar, teşkilatlar arası rekabeti yaratmasınlar."

Seyfi Demirsoy ise şu değerlendirmeyi yaptı:

"Son iki sene içerisinde nedense arkadaşlarımızın damarlarına partizanlık girdi. Partizanlıktan sakınmanızı istiyorum. Partilerüstü politika konusunda imalı-imasız konuşmalar oldu. Arkadaşlar, partilerüstü politikadan vaz geçildiği anda bilin ki TÜRK-İŞ yoktur. Kamplar vardır. İşçiyi birbirine düşman hale getireceğiz. Birleştiniz, ittifak ettiniz. Partiler üstü politikayı hudutlarıyla birlikte seçilecek Yönetim Kurulu ve İcra Heyeti, sizlerin de belirttiğiniz fikirlerden ilham alarak, hudutlarını çezecektir."

1968 yılındaki Yedinci Genel Kurulda TÜRK-İŞ'in 23 ilkesi oybirliğiyle kabul edildi. 11 Mayıs 1970 günü toplanan Sekizinci Genel Kurulda da bunlara 24. ilke eklendi. TÜRK-İŞ'i oluşturan farklı eğilimlerin ortak paydası niteliğindeki bu genel talepler, daha sonraki yıllarda bir siyasal partinin program çekirdeği olarak da değerlendirilmek istendi. Ancak, iktidardaki partiler ekonomik büyümenin getirdiği olanakları işçileri yanlarına çekmekte kullanabildiğinden, işçilerden Parlamento'da temsil edilen partilerden soğuma, onlardan kopma, onlara karşı olma ve daha sonra da, 24 ilke temelinde bir program etrafında birleşme eğilimi yoktu. Bu 24 ilke, bu nedenle, bağımsız bir sendikacılık hareketinin siyasal alanda etkinliğini artırmada yolgösterici bir ölçüt olamadı.

Partilerüstü politikaya ilişkin tüzük hükmü, 1970 yılında toplanan 8. Genel Kurul'da şu biçimi aldı :

"İcra ve Yönetim Kurulu ile, TÜRK-İŞ'e bağlı kuruluşların yetkili birer temsilcisinin katılması ile meydana gelecek kurulun ortak kararı olmadıkça siyasal partilere ve onlara bağlı kuruluşlara karşı mutlak bağımsızlığını korur ve partilerüstü bir politika güder."

Ancak 1969-1970 yıllarında yükselen işçi sınıfı eylemleri ve özellikle 1970 yılında ülkede yaşanan siyasal gerginlikler, TÜRK-İŞ içindeki siyasal tartışmaları ve TÜRK-İŞ'in toplumsal yaşamdaki önemini artırdı. TÜRK-İŞ'in bazı siyasal partilerle birlikte tavır almasını isteyenler çoğaldı. Özellikle, kendisine "sosyal demokrat" diyen bazı sendikacılar 1971 yılının başında bir çıkış yaptılar.

Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk, D.Ulaş-İş Genel Başkanı Feridun Şakir Ögünç, Yol-İş Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu ve Petrol-İş

Genel Başkanı İsmail Topkar tarafından 14 Ocak 1971 günü toplanan TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'na "1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar" konulu bir rapor sunuldu. Raporda, partilerüstü politika şöyle eleştiriliyordu :

"Türkiye'nin en güçlü işçi örgütü olan Türk-İş bugüne kadar partiler üstü politika izleyerek, partileri, yapılarına bakmaksızın, etkilemek yoluyla, işçi haklarını korumaya ve elde etmeğe çalışmıştır.

"Ancak Türkiye'nin bugünkü koşulları, Türk-İş'in artık partilerin hepsiyle ilişkiler kurarak işçi haklarını savunan bir baskı grubu olarak devamına engeldir. Türk-İş de başlangıçtaki bu niteliğini aşmış, siyasal ve toplumsal hayatta ağırlığı duyulan, sorunların çözümünde önderliği beklenen bir güç haline gelmiştir. Ya da daha başka bir deyimle, önderlik yapması beklenen bir kuruluş olmalıdır.

"Bu; önce partilerüstü politikadan vazgeçilmesi, işçi gücünün siyasi iktidar kademesinde etkin hale getirilmesi demektir.

"Bunun iki yolu vardır: Ya işçi sınıfına dayalı ve politikası işçi hakları açısından sağlanmış yeni bir parti kurmak, ya da herhangi bir siyasi partiyle birlikte hareket etmek."

Raporun daha ileri sayfalarında partilerüstü politika yine eleştiriliyordu :

"Konfederasyonumuzun 1965'ten bu yana ısrarla savunduğu partilerüstü politikanın geçersizliği, hatta Türk-İş'i zaafa sürüklediği artık gözle görülür hale gelmiştir. Bu hilkat garibesi uygulama... Türk-İş'i Babil Kulesi'ne çevirmiş, Konfederasyonu adeta partilerin açık pazarı haline sokmuştur.

"Partilerüstü politika efsanesiyle, Türk-İş gerçek anlamda bilimsel nitelikte baskı grubu olma niteliğini de yitirmiştir.

"... Uygulama giderek, Türk-İş'i partilerin oyuncağı haline getirmiştir.

"İlan edilen esasların tam tersine, bu dönemde Türk-İş partileri değil, partiler Türk-İş'i etkilemiş, çok kez partiler adına Parlamento'ya giren işçi milletvekilleri, parti disiplininin emri uyarınca gurup kararlarını aşamamışlardır... Partiler, en partizan unsurlarıyla Türk-İş'te temsil edilme yolunu seçmişlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki, Türk-İş partilerüstü politikasında

başarısızlığa uğradığı ölçüde, partiler de Türk-İş bünyesinde etkili olmakta o derece başarı sağlamışlardır."

Raporda, mevcut partilerin (Adalet Partisi, Güven Partisi, Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Demokratik Parti) yetersizliği anlatıldıktan ve bunlarla işbirliği yapmanın yarar getirmeyeceği belirtildikten sonra, 1962 yılındaki Çalışanlar Partisi hareketinin durdurulmasının önemli zararlarına dikkat çekiliyor ve çözüm şöyle öneriliyordu :

"Türk-İş bünyesindeki işçi liderleri, bu kötü gidişi görmek ve sosyal demokrat nitelikte politik işçi hareketini daha fazla gecikmeden başarmak zorundadır."

"Tek çıkar yol, temelini milliyetçi ve devrimci güçten alan, sosyal demokrat nitelikte politik görüşleri saptamak, bu görüşlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak eyleme geçmektir. Bu eylemde Türk-İş'in 24 temel ilkesinden yana her kurum ve kişiyle işbirliği de esas alınmalıdır."

Bu görüşler, Genel-İş, Yol-İş, Türk Deniz Ulaş-İş, Petrol-İş, DYF-İŞ, Türk Harb-İş, Ges-İş, T.Oleyis, Besin-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş ve Kristal-İş yöneticileri tarafından 2 Temmuz 1971 tarihinde hazırlanan **Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem** raporunda da yinelendi :

"Türk İşçi Hareketi, bu düşüncelerledir ki, şimdiye kadar sürdürülen ve sendikal faaliyetleri dar bir 'sınıfsal hak mücadelesi' sorunu gibi değerlendirip, kamu düzeninin şekillenmesine sırt çevirmiş ve adına 'partiler dışı politika' denilen davranışlardan kurtulmak zorundadır. İktidar olmak ya da iktidara ortaklık etmek, bütün sosyal güçler gibi Türk İşçi Hareketinin de hakkıdır. Bu hakkını kullanabilmesi için, bundan böyle, sendikal faaliyetlerimizin ufkunu genişletmek, toplumumuzun diğer kesimlerindeki çalışan tabakalarla birlikte, siyasal bir güç haline gelmek amacını benimsemeliyiz."

TÜRK-İŞ'in 28 Mayıs - 5 Haziran 1973 günleri toplanan 9. Genel Kurulunda bu raporları hazırlayan ve daha sonra kendilerine "Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi" adını veren sendikacılar bu Genel Kurul'da TÜRK-İŞ yönetimine aday oldular; ancak kazanamadılar. Genel Kurul'da TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'nün ilgili maddesi aşağıdaki biçimde değiştirildi :

"TÜRK-İŞ, siyasi partiler karşısında mutlak bağımsızlığını korur. Siyasi partilerle organik bağ kuramaz. Genel kurul kararı olmadıkça herhangi bir partiyi destekleyemez."

TÜRK-İŞ'in parti kurması düşüncesini sürekli olarak savunan kişilerden biri, Tek Gıda-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier'di. Denizcier, 1974 yılı başlarında bu konuda şunları söylüyordu :

"Geçmişte bir takım sıkıntılar oldu. Bazı partililer ve gençlik kolu üyeleri, 'toplu sözleşmede sizlere iyi haklar temin edemediler,' diye, işçiler arasında ikilik yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu ikilikten kim yararlanacak? Elbette ki kapital, sermayedarlar yararlanacak. Biz bunun için partilerüstü politikayı savunuyoruz. Elbette bir gün işçiler kendi partilerini kuracaktır. Ancak bu zaman meselesidir, eğitim meselesidir."

1975 yılında TÜRK-İŞ tarafından çeşitli bölgelerde bölge işçi kurultayları düzenlendi. Bu kurultaylarda TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığını koyması gerektiği dile getirildi .

Bu genel eğilim, 12 Ekim 1975 Senato üçte bir yenileme seçimlerinden önce, TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Sadık Şide'nin TÜRK-İŞ'in parti kuracağı yolunda bir açıklama yapmasına yol açtı . Şide şöyle dedi: "12 Ekim seçimlerinden sonra bir siyasi parti kurma yolunda çalışmalar yapıyoruz." TÜRK-İŞ, bu seçimlerden önce bazı senatörler hakkında kara liste yayınlamayı düşündüyse de, bundan vazgeçti .

Bu dönemdeki eğilimlerden biri, TÜRK-İŞ'in siyasal partilerden bağımsızlığını vurguluyor, TÜRK-İŞ'in mevcut partilerden birini desteklemesine karşı çıkıyordu. Türk-Metal Genel Sekreteri Mustafa Özbek, Türk Metal'in 8 Kasım 1975 günü yapılan 2. Olağan Genel Kurulunda yaptığı konuşmada bu noktayı vurguladı. Mustafa Özbek, Türk Metal Genel Başkanı olduktan sonra da bu bağımsızlık çizgisini sürdürdü ve 1980'li yıllarda, uzun bir aradan sonra, TÜRK-İŞ'in parti kurması tartışmalarını başlattı. M.Özbek'in 1975 yılındaki konuşması şöyleydi :

"Desteklenecek partinin işçi haklarını kısıtlamaya varan kararlarının sorumluluğunu taşımaya Türk İşçi Hareketi hazır değildir. Türk İşçi Hareketini, partilere karşı bağımsızlık ilkesinden ayırdığımız zaman gücümüzün kaynağı olan birlik ve beraberliğimiz ortadan kalkacak, gücümüzü kaybettiğimiz zaman da sermaye çevreleri ve siyasi iktidarlar karşısında işçi haklarını savunmakta büyük güçlüklerle karşılaşacağımız ta-biidir."

Konunun giderek güncelleşmesi üzerine, TÜRK-İŞ 27-28 Aralık 1975 günleri Ankara'da "İşçi, Politika, Sendika, Parti İlişkileri" konulu bir sempozyum düzenledi. Bu sempozyuma Prof.Dr. İsmet Giritli, Prof.Dr. Cahit Talas, Prof.Dr. Adil İzveren, Prof.Dr. Sabahattin Zaim, Doç.Dr. Alpaslan İşikli ve Prof.Dr. Nevzat Yalçınan birer tebliğ sundular .

TÜRK-İŞ'in 12-18 Nisan 1976 günleri toplanan 10. Genel Kurulu da partilerüstü politika ve TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığı koymasına ilişkin tartışmalarla geçti. Bu arada, siyasete ağırlık koymanın bir siyasi partinin kurulması biçiminde olması gerektiğini savunanlar da vardı. Örneğin, Tek Gıda-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier şunları söyledi :

"Bugün Türk-İş bütün partiler karşısında bağımsız kalmalıdır. İçerde yazıldığı gibi, bir parti desteklemesi yanında, Türk-İş, kendi bünyesinde bu kısa devre içerisinde bir partiyi oluşturmalıdır, bu yola da gitmelidir. Bu arada bu yetkiyi de Yönetim Kuruluna versin. Türk-İş bir parti kuracakmış gibi, bugünden itibaren, kongresinden tabana inmeli, kongrelere gitmeli, 'Türk-İş kendi bünyesinde bir parti kuracaktır, yarından itibaren; parti kurulduğu takdirde hangi partiye mensup olursanız olun, bundan sonra Türk-İş'in kıracağı partiye üye olun; o, sizin partiniz haline gelsin, ona sahip çıkın,' diye bugünden itibaren kongrelerde, tabanda bu mevzu işlendiği takdirde, ben eminim ki, hiçbir partiye gitmeye lüzum yok. Kendimizin kuracağı parti Türkiye'de en iyi şekilde yerini alacaktır... 20 sene evvel söylediğimi bugün de söylüyorum ve yarın da söyleyeceğim bunu ben. Eğer Türk-İş olarak böylesine bir siyasi partiyi oluşturamaz ve bunu göremezsem, gözlerim açık gitmesin, diyorum. Bu muhakkak olacaktır. Bizde şeker var, un var, yağ var, fakat helvayı başkasına yediriyoruz, arkadaşlar."

Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek de partileri boykot çağrısında bulundu :

"Türk-İş Genel Kurulu, Türk-İş şunu ilan etmelidir: 'Ey siyasi parti liderleri, gelin bir araya oturun, ülkede ilk önce demokratik rejimin geçerliliğini, parlamenter rejimin geçerliliğini ve ülkede huzuru sağlayın. Aksi takdirde, Türk işçi hareketi, siyasi partilere önümüzdeki seçimlerde rey vermeyecektir.' En büyük tertip de Türk işçi hareketinin bu tertibi olacaktır. Ve bu yönde Türk işçi hareketi, bunlar bir araya gelmedikleri, ülkede huzuru sağlamadıkları takdirde, Türk işçi hareketinin, Türk işçisinin bütün siyasi partilere rey vermemeleri yönünde büyük bir kampanya açmaları gereklidir, kanaatimizce."

TÜRK-İŞ'in 1976 yılındaki 10. Genel Kurulunda siyasi partilerle ilişki yeniden düzenlendi :

"TÜRK-İŞ'in takip edeceği siyasi politika:

"TÜRK-İŞ siyasi partilere karşı mutlak bağımsızlığını korur. Si-

yasi partilerle organik bağ kuramaz. TÜRK-İŞ, kendi ilke ve amaçlarını tahakkuk ettirmek için demokratik kurallara inanan herhangi bir siyasi partiyi destekler veya bir siyasi partinin kurulmasına öncülük yapar.

"Desteklemenin şekil ve şartlarıyla kuralları, TÜRK-İŞ İcra ve Yönetim Kurullarının ortak toplantısında karara bağlanır. Bu karar, kurulların üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile alınır. Karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından genel seçim kararı alınması tarihine kadar veya bu tarihten itibaren en geç bir hafta içinde ve bir toplantıda alınamazsa, derhal TÜRK-İŞ Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağrılır."

TÜRK-İŞ, 1977 seçimleri öncesinde bu konuda bir karar alabilmek amacıyla çalışmalarını yoğunlaştırdı.

Konu, TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 21-23 Temmuz 1976 günleri olağanüstü olarak yapılacak toplantısının gündemine alındı. Bu toplantıya iki rapor sunuldu. TÜRK-İŞ'in İzleyeceği Politika ve Siyasi Partiler Raporu - I isimli ilk raporda, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Parti ve Milli Selamet Partisi'nin görüşleri açıklanarak, TÜRK-İŞ'in 24 ilkesi ışığında bu partilerin programları değerlendirildi. İkinci rapor ise TÜRK-İŞ'in 24 ilkesinin açıklamasıydı. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 21-23 Temmuz 1976 günleri ayrıntılı bir toplantı yaptıysa da, bu konuda bir karara varılamadı.

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 15-17 Aralık 1976 günleri Kıbrıs'ta olağanüstü olarak bir toplantı yaptı. Bu toplantıda uzun vadede TÜRK-İŞ'in öncülüğünde bir siyasal partinin kurulması, ancak bu arada 1977 seçimlerinde bir siyasal partinin desteklenmesi konusunda karar alındı. Bu önemli karar şöyleydi :

"(1) Ana Tüzüğümüzün 5. maddesinin hükümleri içerisinde yer alan Türk-İş'in bir siyasi partinin kurulmasına öncülük yapması konusunun başvurulacak bir tercih olarak uzun vadeli bir amacı, çalışmayı ve ön hazırlığı gerektirdiği dikkate alınarak ve ülkenin yaşadığı siyasal koşullar ile yasal zorunluluklar karşısında acil biçimde uygulanabilirlik unsurlarını ihtiva etmediği gözedilerek, bu tercih hakkının kullanılabilmesi zamanlamasına hazırlıklı olunabilmek açısından, bir siyasi parti kurulması öncülüğünün tüzük, program, teşkilatlandırma, eğitim ve kadrolaşma açısından ön hazırlıklarının yapılmasına,

"(2) Ana Tüzüğün 5. maddesinin hükümleri içinde yer alan, Türk-İş'in amaç ve ilkelerinin gerçekleştirilmesi yolunda de-

mokratik kurallara inanan bir siyasi partinin desteklenmesi ter-
cihine öncelik verilmesine,

"(3) Tercihteki bu öncelik istikametinde bir siyasi partinin des-
teklenmesi ve Türk-İş ilke ve amaçlarının ayrıntılı biçimde ger-
çekleştirilmesi yolundaki şekil, şart ve kuralların tesbiti ba-
kımından görevlendirilecek bir komisyonun iki aylık bir sürede
çalışma yaparak sonuçları yönetim kuruluna getirmesine,

"(4) Komisyonca yapılan hazırlığın yönetim kurulunca de-
ğerlendirilip aynı ile veya değiştirilerek kabul edilmesi ile Türk-
İş'in bir siyasi partiyi desteklemesi şekil, şart ve koşullarının
parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin yetkili organ ve ku-
rullarının inandırıcı, kesin ve açık taahhütlerini taşıyan yak-
laşım ve kararlarına açık bırakılmasına,

"(5) Türk-İş'in ilke ve amaçlarının gerçekleştirilmesi yolunda
bir siyasi partinin organik bağ kurulmaksızın des-
teklenmesindeki şekil, şart ve kuralları, Türk-İş ilke ve amaçları
ile birlikte kabul ettiklerini inandırıcı, kesin ve açık taahhütleri
ile yazılı olarak izhar eden siyasi partinin veya partilerin baş-
vurusunun Türk-İş Yönetim Kurulunca değerlendirilerek, Ana
Tüzüğü'nün 5. maddesine uygun kararın olağanüstü toplantı ya-
pılarak alınmasına... oybirliğiyle karar verilmiştir."

Bu kararın uygulanmasının ilk adımı olarak da, Halil Tunç, Sadık Şide,
Ömer Ergün, Kaya Özdemir, Ethem Ezgü, Şerafettin Akova, Mustafa Ba-
şoğlu, Emin Kul, Orhan Erçelik, İsmail Topkar ve Vahap Güvenç'ten olu-
şan bir komisyon belirlendi.

TÜRK-İŞ, 13 Nisan 1977 tarihinde Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Par-
tisi'ne ayrıntılı bir mektup yazarak, gelişmeleri ve görüşleri bildirdi. Adalet
Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel
Başkanı Bülent Ecevit, 20 Nisan 1977 tarihli mektuplarıyla, partilerinin gö-
rüşlerini TÜRK-İŞ'e bildirdiler.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç, 24 Nisan 1977 tarihinde şu açıklamayı
yaptı :

"Türk-İş Yönetim Kurulu, siyasi partilerimizden almış olduğu
cevapları iki gün süre ile müzakere etmiş, sonuçta partilerin
şartlarımıza karşı vermiş olduğu cevaplar tatminkar ve desteği
davet eden nitelikte olmadığını saptamıştır.

"Bu nedenle, Millet Meclisi ve kısmi senato seçimlerinde, iş-
çilerin bilinçli bir biçimde oy kullanacaklarına inanan Yönetim

Kurulumuz, ferdin oy hakkına müdahale etmeden, aşağıdaki kararını yüce Türk ulusunun bilgisine sunmaya ve üyesi işçilere duyurmaya karar vermiştir...

"Türk-İş, yukarıda açıkladığı genel çerçeve içerisinde açıkça belirttikleri ilan ettiği desteğinin ve karşıtlığının ışığı altında üye teşkilatlarının siyasal tercihlerini bu vazgeçilmez sınırlar içerisinde kullanmalarını, siyasal kuruluşlara karşı tüzel kişilik olarak bağımsızlığını muhafaza ederek, bağlayıcı bir genel kurul kararı bulunmadığı sürece serbest bırakır."

(V) 1980-1992 Dönemi

12 Eylül 1980 sonrasında sendikaların siyasal partilerle ilişkileri tartışmaları bir süre durdu. Ancak 1982 yılından itibaren yeniden başladı. TÜRK-İŞ'in 1982 yılı Mayıs ayında yapılan 12 Genel Kurulunda, Basın-İş adına konuşan Fikret Yoleri bu konuda şu görüşleri açıkladı :

"Yine, kapı kapı dolaşıp işçilerin lehine bir yasanın çıkması için rica minnet etmemek için Türk-İş siyasal hayatta artık ağırlığı oranında temsil edilebilme yollarını tespit etmelidir. Bu, işçi kesiminden yana bir partinin kurulmasına öncülük etme şeklinde mi olur, yoksa kurulacak siyasi partiler içinden işçilere en yakın olan partiyi desteklemek şeklinde mi olur, bilemiyoruz; ama Türk-İş'in mutlaka siyasal alanda ülke yönetiminde ağırlığı olmalıdır."

1982 Anayasası'nın ana hatlarının ortaya çıkması sonrasında, bu tasarıya karşı oluşan tepkilerin bir biçimi de, siyasal faaliyeti yoğunlaştırma düşüncesi oldu. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Şevket Yılmaz, 8 Eylül 1982 günü An Sineması'nda düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada şunları söyledi :

"Sendikacılık son tahlilde bir temsil görevidir. Bunu layıkıyla yapmak istiyoruz. Buna imkan kalmaz ise, hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirme ödevini bir başka alanda yaparız. Kravatlari çıkarır, atar, tulum sırtımızda 67 ilde yalnızca siyaset yaparız."

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 9.9.1982 günlü toplantısında da parti kurma konusu görüşüldü. Ancak bir karar alınmadı . Bu tartışmalar kısa bir süre sürdü; sonra sona erdi.

1982 Anayasası sendikaların siyasal faaliyetine büyük yasak ve kısıtlamalar getirdi. Anayasanın ilgili maddeleri şöyleydi:

Madde 52: "Sendikalar ... siyasi amaç güdemezler, siyasi fa-

aliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler."

Madde 69: "Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar."

Madde 82: "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri... kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar,..."

Anayasanın 52. maddesi ve 69. maddenin yukarıda belirtilen hükmü 23.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasayla yürürlükten kaldırıldı. Ancak 2821 sayılı Yasadaki yasak sürdürüldü.

Bu yasaklar, 1983 yılında kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda da sürdürüldü:

Madde 37: "Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdememezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış olamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasi amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasi partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz.

"Bir siyasi partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.

"Mahalli ve genel seçimlerde aday olanların, sendika ve konfederasyonun organlarındaki görevleri adaylık süresince askıda kahr. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur."

2821 sayılı Yasanın 37. maddesindeki "Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz," hükmü, 1988 yılında 3449 sayılı kanunla şu şekilde değiştirildi: "Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları faaliyetler ve açıklamalar siyasi faaliyet sayılmaz."

Bu yasakların ihlalinin yaptırımı da ağırdı:

Madde 58: "Bu kanunun... 37nci maddesinin bir ve ikinci fıkraları hükümlerine aykırı davranan... sendika veya konfederasyonlar da ikinci fıkradaki usule göre kapatılır.

"Yukarıdaki fıkralar uyarınca açılan davalar sebebiyle görevli mahkemeler yargılamanın her safhasında talep üzerine veya res'en sendika veya konfederasyonların faaliyetlerinin durdurulmasına ve yöneticilerinin görevlerine son verilmesine karar verebilir."

Madde 59: "37nci maddenin ikinci fıkrasına... aykırı hareket eden sendika veya konfederasyonların sorumlu yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası hükmedilir."

TÜRK-İŞ, bu açık yasaklara rağmen, 1987 yılından itibaren açıkça hükümet karşıtı bir tavır takındı. 12 Eylül 1980 tarihinde görevde bulunan politikacıların siyaset yasağının kaldırılması konusunda 6 Eylül 1987 günü yapılacak referandum öncesinde TÜRK-İŞ "evet" kampanyası başlattı. TÜRK-İŞ, 1987 Kasım genel seçimleri öncesinde de ANAP'a oy verilmemesi için kampanya açtı. 26 Mart 1989 tarihindeki yerel seçimler ve 1991 erken genel seçimlerinde organ kararıyla ANAP'a karşı bir tavır almadı.

Bu arada TÜRK-İŞ'in bir parti kurması tartışmaları yeniden gündeme geldi. Tartışmaları başlatan kişi, Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek idi.

Mustafa Özbek, 17 Haziran 1987 günü Kdz. Ereğli'de yaptığı konuşmada şunları söyledi :

"İşçiyi basamak yapıp birtakım itibar sahibi olmak isteyenler yanılgı içindedirler. Eğer işçi hareketi politikaya girecekse, Türk-İş'in kuracağı partide yapalım politikayı. Yoksa kurulmuş siyasi partilerle değil. Türk-İş'in kuracağı bir siyasi partide politikayı rahatlıkla yapabiliriz. Ama, partilerden işçi milletvekili arkadaşlarımız gittiği zaman grup kararlarına hep bağlı ka-

hırlar. Grup kararlarının dışına çıktıkları zaman derhal o partiden ihraç edilirler. Eğer, Türkiye'de işçi hareketi, sendikacılık hareketi politikaya girecekse, kendi partisini kendisi kurmalıdır. Ve o partide yapmalıdır politikayı."

Türk Metal Genel Başkanı Mustafa Özbek 1989 yılında şu konuşmaları yaptı:

"Siyasal partilere birer ikişer milletvekili vermekle bir şey kazanılmaz. Eğer kendi partimizi kurar isek, işçiye daha faydalı oluruz. Bugün 4,5 - 5 milyon reyimizin garanti olduğunu söyleyebilirim... Şimdi Türk-İş'in parti kurulmasına öncülük etmesini bekliyoruz. Bu teşebbüsün başarısız olması imkansız. Yalnız kurulacak parti ideolojik olmamalı. Ancak böyle bir partide, yani işçinin gerçek partisinde görev alabilirim."

"Yapılacak ilk genel seçimde de, kurulacak parti ya iktidardadır, ya da ana muhalefet partisidir. İşte o zaman işçinin gerçek sesi ve bütün meseleleri Meclis kürsüsünden hem de işçi temsilcilerinin ağzından 55 milyona duyurulur."

"Türk-İş yönetimi parti kapılarında sendikacıyı milletvekili yapmak için dolaşmalı... Türk-İş topluluğu kendi siyasi partisini, yani işçinin partisini kurmalı ve politika yapmak isteyen arkadaşlarımız orada çalışmalarını sürdürmeli... Bunu ben basıncı arkadaşlarıma geniş bir şekilde izah ettim. Bana diyorlar ki, 'Sayın Özbek siz iyi bir sosyalistsiniz.' Ben bu fikrin sahibi ve savunucusuyum. Adına sosyalist mi dersiniz, başka birşey mi dersiniz, ne dersiniz deyin, bu fikri savunacağım. Türk işçi hareketinin politikası haline getirmek için de ömrüm oldukça mücadeleye edeceğim."

"Mustafa Özbek 1990'da işçilerin kendi partilerini kurmasını Türk-İş'e önereceklerini söyledi...Şu anda 2 milyon çalışan, 1,5 milyon da emekli işçi olduğunu kaydeden Özbek, 'Bunları üçle çarparsanız 10 milyonu geçer. Kurulacak bir işçi partisi önümüzdeki seçimlerde ya iktidardadır, ya da ana muhalefettedir,' dedi."

1980-1992 döneminde Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi önemli bir değişim yaşadı. Sermaye,

- (1) ekonomik bunalım,
- (2) yüksek oranlı işsizlik,
- (3) Sovyet sisteminin çöküşü,
- (4) yeni uluslararası işbölümü ve

(5) üretimde ve üretimin düzenlenmesinde yeni teknik ve yöntemlere bağlı olarak,

işçi-işveren ilişkilerindeki tavrını kökten değiştirdi. Evcilleş(tiril)miş veya sosyal(leştiril)miş kapitalizm, "saf" veya "vahşi" kapitalizme geri döndü.

İşverenler,

- (1) sosyal devlet anlayışına karşı çıkmaya,
- (2) sendikaların meşruiyetini sorgulamaya ve
- (3) işçiyi koruyucu mevzuatı çeşitli biçimlerde etkisiz kılmaya çalışmaya başladılar.

Bu gelişmeler, sınıf-içi farklılıkların önemini azalttı, diğer emekçi sınıf ve tabakaları, kazanımların korunması konusunda işçi sınıfının yanına getirdi. Sınıf kardeşliği, siyasal görüş kardeşliğinin, etnik köken kardeşliğinin ve din ve mezhep kardeşliğinin önüne geçti.

İşçiler, tarihimizde ilk kez, hükümetlere karşı birlikte tavır almaya başladılar. Sendikacıların seçimler konusundaki önerilerine fazla kulak vermediler, ama kendi çıkarlarına aykırı davranışta bulunması durumunda, oy verdikleri partilere karşı yapılan eylemlere diğer işçilerle birlikte katıldılar. İşverenlerin yeni koşullardaki politikaları siyasal partilere de yansdı. Siyasal partiler, işçi sınıfına ve diğer çalışanlara verdikleri sözleri tutmamaya, işverenleri rahatsız etmemeye öncelik vermeye başladılar. Ekmek mücadelesinde özellikle 1989 sonrasında birlik ve bütünlük sağlayan işçiler, önce kendi partilerinden soğudular ve onlardan kopmaya ve daha sonra da bu partilere karşı tavır almaya ve yeni arayışlara girmeye başladılar. Karşı karşıya bulunan sorunların çözümünün siyasal alana kayması ve mevcut partilerin bu konuda gösterdikleri duyarsızlıklar, tarihimizde ilk kez tabandaki işçileri partilerinden kitlesel olarak soğuttu, kopardı, partilerine karşı harekete geçirdi. 1992-1997 dönemi, bu soğumanın, kopuşun ve partilere karşı tavır alıp arayışa başlama yıllarıdır. Bu dönemde TÜRK-İŞ önderliğinde Türkiye tarihinin en büyük meşru ve demokratik eylemlerinin yapılması ve TÜRK-İŞ'in bu kitlesel güçle siyasal gelişmeleri etkilemesi, TÜRK-İŞ'i çalışanların öncüsü konumuna yükseltti.

Bu gelişmeler sonrasında "yarın" ise, ortak talepler etrafında, işçi sınıfının öncülüğündeki tüm çalışanların siyasal düzeydeki bütünleşmesi olacaktır.

1992 yılında Kasım ayı sonlarında Zonguldak belediye işçilerinin eylemlerinde taşınan "Arı: Soktu; At: Tepti; Ok: Battı, İşçiler İktidara" pankartı, bu yaşananları gayet güzel özetlemekteydi.

(VI) 1992-1997 Dönemi

1992 yılında parti tartışmaları yoğunlaştı. Bu tartışmalarda özellikle Mustafa Özbek'in özel bir yeri vardı. Mustafa Özbek, 1992 yılı Kasım ayı sonlarında kendisiyle yapılan bir görüşmede bu konudaki tavrını çok açık ve net olarak belirtiyordu :

"İşçi Partisi önerisinde ne ölçüde ciddisiniz?"

"Özbek: Öneri bize ait. Türk-İş kongresi bunu değerlendirecektir. Çalışan kesimler son seçimlerde ANAP'a kırmızı kart gösterdi. Bu hükümetin uygulamaları da işçi kesimini memnun etmekten uzak. Ne yapalım yani, yeniden ANAP'a mı dönelim? Bence kendi partimizi kurmanın en sağlıklı çıkış yolu olduğunu görebilmeliyiz. Artık ideolojiler dönemi sona erdi. Serbest piyasa ekonomisini herkes savunuyor. Daha önce yaşanan İşçi Partisi deneyimi ideolojik angajmanlar yüzünden başarıya ulaşamadı... Yapılacak şey, partinin ilkelerinden çalışandan yana sosyal politikaların konmasıdır."

Türkiye Yol-İş Sendikası Genel Başkanı Bayram Meral de, 16 Kasım 1992 günü yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu :

"Siyasal alandaki gücümüzü ve Koalisyon Hükümeti üzerindeki demokratik etkimizi artırmazsak, önümüzdeki dönemde Sendikacılık Hareketi olarak büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalacağız."

"Bizim hiçbir siyasal partiye verilmiş senedimiz yoktur. Siyasal partiler karşısında bağımsızız. İşçi sınıfı olarak, siyasal partiler arasında savrulmak yerine, işçilerin birbirine siyasal alanda da sahip çıkması ve birlikte tavır koyması alışkanlığını geliştirmek zorundayız."

Bu tartışmalar sonucunda TÜRK-İŞ'in Aralık 1992 genel kurulunda parti konusu gündeme geldi. Genel Kurulda Türk Metal ve Çimse-İş adına yapılan konuşmalarda, işçi sınıfı partisinin kurulması gerektiği açıkça ifade edildi. Yol-İş adına Genel Sekreter Tevfik Özçelik de konuşmasında şunları söyledi:

"Demokratik biçimde belirlenmek koşuluyla, gerektiğinde bağımsız adayları ve siyasi partileri destekleyecek, işçi sınıfının doğrudan ve örgütlü temsilcilerinin Parlamento'da bulunması için çaba gösterecek bir TÜRK-İŞ istiyoruz."

TÜRK-İŞ'in Aralık 1992 genel kurulunda bu konuda bir karar da alındı.

Sendikacılık hareketinin karşı karşıya bulunduğu yeni sorunlar ve görevler sıralandıktan sonra şöyle denildi:

"Bu yeni saldırıyı, toplu sözleşmecilikle sınırlı bir sendikacılık anlayışı ile durdurabilmek mümkün değildir... Yukarıda ifade edilen sorunların çözümü ve taleplerin yerine getirilmesi, toplu sözleşmelerle sınırlı bir sendikacılık anlayışının aşılmasını, sendikacılık hareketinin siyasal alandaki bağımsız gücünün güçlendirilmesini, hissettirilmesini ve gerektiğinde demokratik biçimde alınan kararlar doğrultusunda kullanılmasını... gerektirmektedir."

Koalisyon Hükümetinden rahatsızlıklar arttıkça, yeni bir partinin kurulması tartışmaları yoğunlaşmaya başladı. Bayram Meral, TÜRK-İŞ tarafından İstanbul'da 1 Mayıs 1993 günü düzenlenen mitingde yaptığı konuşmada şunları söyledi :

"İşçi sınıfı olarak, siyasal alandaki bağımsız gücümüzü geliştirmek ve etkili bir biçimde kullanmak durumundayız."

"Mevcut siyasi partiler, işçi sınıfının taleplerine kulaklarını tıkamayı sürdürür ve sermayedarların borusunu öttürmeye devam ederlerse, işçi sınıfı kendi siyasi partisini kuracaktır. Kuracağı partiye namusu gibi sahip çıkacaktır. Tabandan yükselen ses budur."

"Böyle bir siyasi parti, kısa sürede ya iktidar partisi, ya da ana muhalefet partisi olacaktır. Buna yürekten inanıyorum."

TÜRK-İŞ 1993 yılı Kasım ayından itibaren çeşitli illerde bölge işçi kurultayları düzenlemeye başladı. Bu kurultaylarda TÜRK-İŞ'in temel konulardaki talepleri yeniden formüle edildi. Kurultaylarda yapılan konuşmalar ışığında hazırlanan bildirgeler aracılığıyla bu talepler kamuoyuna duyuruldu. Örneğin, 31 Ocak 1994 günü açıklanan Trakya Bölgesi İşçi Kurultayı bildirisinde şöyle deniliyordu :

"Kurultayımız, sorunlarımızın çözümünün ağırlıkla siyasi alana kaydığına işaret ederek, mevcut siyasi partilerin son defa denenmesinin ardından, sendikaların siyasi partilerle ilişkileri konusundaki yasakların kaldırılması için yaygın bir mücadelenin geliştirilmesini ve tüm çalışanların ortak çıkarlarını koruyup geliştirecek bağımsız bir siyasi partinin yaratılması konusunun şube genel kurullarından başlayarak tartışılmasını talep etmektedir."

1994 Mart'ında yapılan yerel seçimler öncesinde, TÜRK-İŞ, Siyasi Par-

tilerden Hesap Sor! isimli bir broşür yayımladı. Yaygın olarak dağıtılan bu broşürde, oy kullanılırken sınıf çıkarlarının gözönünde bulundurulması ve siyasal partilerin ortak taleplerimiz konusunda takındığı tavra göre oy kullanılması çağrısı yapıyordu. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 22 Mart 1994 tarihli toplantısı sonrasında yayınlanan bildiride de bu konu ele alınıyordu :

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, TÜRK-İŞ'in siyasi partilerden bağımsızlığı ilkesinden hareket ederek, tüm çalışanların, emeklilerin ve işsizlerin sorunlarına ve taleplerine karşı duyarsız kalan siyasi partilerden hesap sorulmasını ve siyasi tavrın belirlenmesinde bu toplum kesimlerinin ortak çıkarlarının ön planda tutulmasını talep etmekte ve çeşitli partilerden ve bağımsız tüm işçi-memur-emekli adaylara seçimlerde başarılar dilemektedir."

1994 yerel seçimlerinde bazı sendikalar bağımsız adaylar gösterdi. Örneğin, Balıkesir Sendika Şubelerinin birlikte destekledikleri Tes-İŞ Sendikası Balıkesir Şubesi Başkanı Ferudun Yükselir seçimi kazanamadı, ancak beklenenin üstünde bir başarı sağladı.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, 5 Nisan istikrar programını görüşmek üzere 6 Nisan 1994 tarihinde bir toplantı yaptı. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiride DYP ve SHP'den istifa çağrısı yapıtı:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, bugüne kadarki uygulamaları ve son istikrar programı nedeniyle, tüm sendikacıları ve işçileri DYP ve SHP'den derhal istifa etmeye çağırılmaktadır."

TÜRK-İŞ, 1995 yılı başlarında bu talepleri daha düzenli hale getirdi ve 1 Mayıs öncesinde tüm işyerlerine gönderdi. Bu taleplerin bir bölümü, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu tarafından da benimsendi ve bir afiş haline getirilerek basıldı.

TÜRK-İŞ, bu taleplerini 1995 yılı Mayıs ayında, herhangi bir ayırım yapmaksızın, tüm siyasal partilere gönderdi ve herbir talep konusunda siyasal partilerin görüş ve tutumlarını sordu. Bu mektuplara yalnızca Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve İşçi Partisi yanıt verdi.

TÜRK-İŞ, temel talepler üzerinde yeniden çalışarak, bunları üye Sendikalara gönderdi ve genel kurullarda tartışılmasını istedi. Bazı Sendikalar, bu metinleri aynen veya değiştirerek genel kurullarında kabul ettiler.

TÜRK-İŞ'in 5-10 Aralık 1995 günleri toplanan 17. Genel Kurulunda ise, temel siyasal, demokratik ve ekonomik taleplerin yer aldığı "Görüş ve Talepler" kararı oybirliğiyle kabul edildi. Bu kararlar, bir dönem 24 ilkede ele

alınandan çok daha geniş bir temelde işçi sınıfının her kesiminin ortak olduğu çizgiyi tanımlıyordu.

TÜRK-İŞ, 24 Aralık 1995 genel seçimleri öncesinde de, DYP ve CHP'ye oy verilmemesi çağrısında bulundu:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 20 Aralık 1995 günlü toplantısında, 17. Genel Kurul sırasında yaşanan bazı olumsuzlukların tümüyle aşıldığını ve TÜRK-İŞ'in tam bir birlik ve bütünlük içinde halkımızın umudu ve öncüsü olmaya devam edeceğini vurgulamış, Başbakan Sayın Tansu Çiller'in seçim propagandaları sırasında işçiler ve sendikalar aleyhindeki açıklamaları konusunda üzüntülerini ifade etmiş ve ülkemizdeki siyasal ve sendikal durumu değerlendirerek 24 Aralık 1995 günü yapılacak genel seçimlere ilişkin şu kararları almıştır:

"(1) Halkımıza verdiği sözleri 4 yıllık Koalisyon Hükümetleri döneminde yerine getirmeyen ve özellikle 5 Nisan İstikrar Programı ile işçi sınıfını ve tüm çalışanlar için yeni ve ciddi sıkıntılar yaratan DYP ve CHP'ye oy verilmemelidir.

"(2) Laik ve demokratik sosyal hukuk devleti anlayışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Misak-ı Milli sınırları içindeki üniter devlet yapısının bütünlüğüne ve bağımsızlığına sahip çıkmayan siyasi partilere oy verilmemelidir.

"(3) Başkanlar Kurulumuz, işçilerin, memurların, işsizlerin, emeklilerin ve diğer tüm çalışanların oylarını kullanırken, TÜRK-İŞ'in önderliğinde 1995 yılında verilen yoğun işçi mücadelelerini de gözönüne alacaklarına ve kendilerinden yana olan siyasi partileri tercih edeceklerine inanmaktadır."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, 1993 yılından itibaren birçok konuşmasında ve açıklamasında TÜRK-İŞ'in önderliğinde ve tüm çalışanları kapsayacak bir siyasal partinin kurulması için tabandan baskı geldiğini ve bu doğrultuda tartışmaların sürdüğünü açıkladı.

1996 yılının son aylarında TÜRK-İŞ'e bağlı tüm sendikaların şube başkanlarının katıldığı toplantılarda da parti konusu tartışıldı ve geniş bir destek gördü. Özellikle Refah Partisi'nin iktidarda yer almasından sonra yaptığı uygulamalar, bazı kişiler açısından "dağın ardındaki umudun" da sönmesini sağladı.

Bu gelişmeler sonucunda, TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 3 Aralık 1996 günü yapılan toplantısından sonra yapılan açıklamada şu görüşlere yer verildi:

TÜRK-İŞ

Bilgi Merkezi

"Başkanlar Kurulumuz, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin siyasal alandaki bağımsız-gücünün demokratik bir biçimde geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusuna gereken önemi vermeye devam edecektir. İşçi sınıfımız ve TÜRK-İŞ siyasete ağırlığını koymalıdır. TÜRK-İŞ'in önderliğinde ve TÜRK-İŞ Genel Kurul kararları doğrultusunda bir siyasi partinin oluşturulması konusunun tüm Teşkilatlarımızda tartışılması sürdürülecektir."

21 Aralık 1996 günü İstanbul'da Bostancı Gösteri Merkezi'nde TÜRK-İŞ'e bağlı Sendikaların Genel Merkez Yöneticilere ile şube başkanları ve işyeri temsilcilerinin katıldığı "Türkiye'ye Sahip Çık!" toplantısında yapılan konuşmaların büyük bir bölümünde, TÜRK-İŞ'in öncülüğünde bir siyasi partinin kurulması için çalışmaların yoğunlaşması talep edildi. Toplantı sonucunda kabul edilen bildirmede bu konuda şu görüşler yer alıyordu:

"İşçi sınıfının sorunları yalnızca toplu iş sözleşmeleri ile çözülemez. Ülkemizin ve halkımızın temel sorunlarının çözüm yeri Parlamento'dur. Halkımız, çoğulcu, katılımcı ve demokratik parlamenter düzene olan inancını sürdürürken, Parlamento'da temsil edilen siyasi partilerin izledikleri yanlış politikalar nedeniyle, bu partilere olan inancını ve güvenini hızla yitirmektedir. Parlamento, zenginler kulübü olmamalıdır. Ülkemizde bugün bir siyaset boşluğu yaşanmaktadır. Bu boşluğu, halkımızın öncüsü ve umudu TÜRK-İŞ doldurmalıdır; başta işçi sınıfımız olmak üzere tüm çalışanlar doldurmalıdır. Türkiye nüfusunun yüzde 95'ini oluşturan işçi sınıfımız ve diğer çalışanlar, siyasete ve Parlamento'ya ağırlığını koymalıdır. İşçi sınıfı artık yönetilen değil, yöneten olmalıdır. TÜRK-İŞ, halkımızın nüfusunun yüzde 95'ini oluşturan işçilerin, memurların, emeklilerin, işsizlerin, küçük esnaf ve sanatkarların ve köylülüğün çıkarlarını koruyacak ve Türkiye'ye sahip çıkacak bir siyasi partinin oluşturulması çalışmalarına ağırlık ve hız vermelidir."

İşçi sınıfımızın ve TÜRK-İŞ'in 24 Ocak istikrar programı sonrasındaki yoksullaşmaya tepkisi, birlikte meşru kitle eylemleri olmuştu. 1991 sonrasında yoğunlaşan ve çözümü siyasal alanda olan özelleştirme, taşeronlaştırma, yerli ve yabancı kaçak işçi çalıştırma, toplu sözleşmedeki hakların ödenmemesi, sosyal güvenlik sisteminin çökertilmesi, işten çıkarmalar, demokratikleşme sürecinin durdurulması ve benzeri sorunlar karşısında işçi sınıfının ve TÜRK-İŞ'in tavrı, meşru kitle eylemlerindeki birlik ve bütünlüğü siyasal alana taşımak ve siyasete ağırlığını koymak olacaktır.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

331.88 KOC 1997